

Kend din menneskeret

Isi Foighel

Lindhardt og Ringhof

Kend din menneskeret

© Isi Foighel 1999

Omslag: Kjeld Brandt

Bogen er sat med Minion

og trykt hos Clemenstrykkeriet, Århus

1. udgave, 1. oplag

Printed in Denmark 1999

ISBN 87-595-1265-2

Kend din menneskeret

Af samme forfatter:

Studiebog i folkeret (1954, 2. udgave 1964)

Nationalisering af fremmed ejendom (1961, eng. udgave 1962)

Indledning til formueretten (1966)

Menneskerettighederne (1968)

De europæiske fællesskaber (1969)

Udviklingsbistand (1970, eng. udgave 1971)

EF. Funktion og regler (1972)

EF-Ret (1977)

Skat, Personer og Erhverv (1988)

Jura er ikke nok (1997)

Indhold

Baggrund	7
Artikel 1: Lighed	11
Artikel 2: Ikke-diskriminering	14
Artikel 3: Liv, frihed og sikkerhed	17
Artikel 4: Slaveri	19
Artikel 5: Tortur	22
Artikel 6: Retsevne	25
Artikel 7: Lighed for loven	28
Artikel 8: Domstolsadgang	31
Artikel 9: Den personlige frihed	34
Artikel 10: Fair retspleje	37
Artikel 11: Formodningen om uskyld	40
Artikel 12: Privatlivets fred	43
Artikel 13: Fri bevægelighed	46
Artikel 14: Asylret	49
Artikel 15: Nationalitet	52
Artikel 16: Ægteskab	55
Artikel 17: Ejendomsretten	58
Artikel 18: Tanke- og religionsfrihed	61
Artikel 19: Ytringsfrihed	64
Artikel 20: Forenings- og forsamlingsfrihed	67
Artikel 21: Demokrati	70
Artikel 22: Tryghed	73
Artikel 23: Arbejde	76
Artikel 24: Frihed og ferie	79
Artikel 25: Velfærd	82
Artikel 26: Undervisning	85
Artikel 27: Kultur	89
Artikel 28: Retsorden	92
Artikel 29: Menneskerettighedernes grænser	95
Artikel 30: Fortolkningen og gennemførelsen	98
Verdenserklæringen om Menneskerettigheder	102

BAGGRUND

Baggrunden for de Forenede Nationers vedtagelse af den Universelle Verdenserklæring om Menneskerettigheder i 1948 var dybt alvorlig. Anden verdenskrig med Holocaust, folkemord og med millioner af andre krigsdøde var netop forbi. Menneskeheden længtes efter fred og sikkerhed for den enkelte.

De toneangivende stater samledes om den nye verdensorganisation, der skulle sikre menneskeheden mod gentagelser. Det var dengang ikke mere end 48 stater, idet krigens tabere og de kolonier, som senere blev selvstændige ikke blev regnet med. Der var imidlertid et enormt politisk pres for at få vedtaget et dokument, der kunne udtrykke en samlende vilje og skabe fælles forståelse og et fælles mål for anerkendelsen af **den mennesket iboende værdighed og af de lige og ufortæbelige rettigheder for alle medlemmer af den menneskelige familie ... (og som) ... er grundlaget for frihed, retfærdighed og fred i verden.**

Det var ikke første gang, at man havde forsøgt at formulere sådanne menneskerettigheder. Den engelske Bill of Rights fra 1689, den amerikanske Uafhængighedserklæring af 1776 og den franske Deklaration om Menneskets og Borgernes rettigheder af 1789 er alle udtryk for respekten for mennesket og indeholder formuleringer, som giver det enkelte menneske nogle rettigheder, som skal beskyttes mod magthaverne.

Verdenserklæringen er for så vidt en videreførsel af disse tanker, men adskiller sig på et afgørende punkt væsentligt fra sine forbilleder:

BAGGRUND

Verdenserklæringen er blevet til ved samtlige landes bestræbelser for at skabe en **fælles international standard** for menneskerettighedernes indhold. Dette har som virkning, at spørgsmålet om, hvorledes en stat behandler sine egne borgere i henseende til menneskerettighederne, ikke længe er en stats "indre anliggende", men tværtimod er blevet et internationalt spørgsmål, der vil kunne reguleres ved juridisk bindende konventioner. Verdenserklæringen åbnede samtidigt for det perspektiv, at staterne kunne blande sig i, hvorledes en regering behandlede sine egne borgere.

Det er let at se, at der går en udviklingslinie fra Verdenserklæringen af 1948 til NATO's humanitære og militære intervention i Kosovo i 1999.

Helt så langt ønskede eller kunne man imidlertid ikke gå i 1948. Verdenserklæringen var netop ikke en bindende juridisk konvention, men alene en fælles udtalelse fra de Forenede Nationer. Man havde desuden, for at få det bredest mulige flertal til vedtagelsen, gjort sig umage med ikke at være for konkret og præcis i formuleringen af de enkelte rettigheder.

Grundlaget for en udvikling var imidlertid lagt gennem den moralske og politiske tyngde, der ledsagede erklæringen.

Det varede således kun knapt 5 år, før de (vestlige) europæiske stater i det i 1948 dannede Europaråd vedtog Den Europæiske Menneskerettighedskonvention af 1953. Inspirationen til og formuleringen af de europæiske menneskerettigheder viser klart tilbage til Verdenserklæringens 30 artikler. Men i den europæiske konvention formulerede man juridisk bindende regler, som staterne forpligtede sig til at overholde i deres nationale retssystem. Ved vedtagelsen af

BAGGRUND

konventionen oprettedes tillige – og det var det virkeligt revolutionerende – en europæisk domstol, hvortil det enkelte menneske kunne indklage sin regering, og hvor en regering kunne indklage andre regeringer, hvis den enkelte borger eller en regering fandt at konventionen var overtrådt.

Respekten for mennesket havde fået en ny dimension.

Men også i FN-systemet fortsatte udviklingen, omend i langsommere tempo. Siden 1948 er adskillige konventioner på menneskeretsområdet blevet vedtaget som juridisk bindende dokumenter. Det gælder f.eks. De internationale konventioner om de Borgerlige og Civile Rettigheder (1966) og om de Økonomiske og Sociale Rettigheder (1966), Konventionen om afskaffelse af enhver form for Racemæssig Diskrimination (1969) og Konventionen om Børns Rettigheder (1990) for at nævne nogle af de vigtigste. Til disse konventioner er der knyttet forskellige klagesystemer, hvortil den enkelte borger kan indbringe klager over konventionskrænkelser. Som en følge af den politisering, der som et naturligt led altid foregår i FN, er disse klagesystemer næppe så effektive som det europæiske system.

*

Verdenserklæringen bliver ofte omtalt som et vestligt dokument, der giver udtryk for et særligt vestligt kulturmønster. Dette er ikke helt rimeligt. Den arbejdsgruppe, der i årene op til 1948 formulerede teksterne, var udtryk for en ganske stor international spredning. Arbejdet i gruppen blev forestået af Eleanor Roosevelt (fra USA) og var stærkt påvirket af den franske humanist René Cassin. De øvrige medlemmer kom fra Libanon, Kina, Chile, Ægypten, Sovjet-Unionen, Indien, Filippinerne, Jugoslavien, England og Australien.

BAGGRUND

Denne sammensætning skulle netop sikre, at formuleringen blev universel. I denne forbindelse bør det fremhæves, at universel – navnlig for så vidt angår de økonomiske og sociale rettigheder – ikke betyder ensartethed i indhold. Dertil er de kulturelle, økonomiske og sociale forhold for forskellige i verden. Man kan blot tænke på, hvor forskelligt “undervisning” i artikel 26 kan opfattes. Men universaliteten betyder, at alle mennesker, uanset hvor de befinder sig, har visse fundamentale rettigheder, som ikke må krænkes af nogen myndighed.

Verdenserklæringen er en milepæl i menneskehedens historie. Ikke desto mindre er der langt igen, før man med blot nogen rimelighed kan konstatere, at dens målsætning er trængt igennem overalt. Det har man vel heller ikke kunnet forvente i løbet af 50 år.

Men Verdenserklæringen har gjort mere end blot åbnet en debat. Den har skabt en bevidsthed om respekten for mennesket, om dets værdighed og om dets umistelige rettigheder. Der er sat en udvikling i gang, der blandt andet har ændret folkerettens grundbegreb om staternes ubegrænsede rådighed over deres egne borgere, og den har lagt nogle spor, som udviklingen i de kommende årtier er nødsaget til at følge.

København, 9. april 1999.

Isi Foighel

Artikel 1

LIGHED

Alle mennesker er født frie og lige i værdighed og rettigheder. De er udstyret med fornuft og samvittighed, og de bør handle mod hverandre i en broderskabets ånd.

For 50 år siden – den 10. december 1948 – skete der en vigtig begivenhed i det dengang helt nye Forenede Nationer. Man vedtog Den Universelle Deklaration om Menneskerettigheder, eller som man også kalder den: Verdenserklæringen om Menneskerettigheder.

Der var gode grunde til denne vedtagelse.

Anden verdenskrig, som netop var afsluttet, havde vist en ondskab og en krænkelse af menneskers værdighed, der var uden sidestykke i verdenshistorien. Nu ville man genskabe respekten for det enkelte menneske. Man ville sikre hvert menneske nogle rettigheder, som alle – også regeringer – skal respektere.

Det var ingen let opgave at blive enige i de Forenede Nationer. Menneskerettigheder er jo ikke blot udtryk for humane, etiske eller moralske værdier, som alle kan være enige om, og som det ikke skader at nævne ved festlige lejligheder.

Sådan er menneskerettighederne slet ikke.

Menneskerettigheder er udtryk for, at regeringers og andre

LIGHED

magthaveres ret er blevet begrænset. Man kan ikke længere behandle sine borgere, som man vil. For borgerne har nogle rettigheder, som under alle omstændigheder skal respekteres. Kampen om menneskerettigheder er altså en alvorlig kamp og ofte en blodig kamp om, hvem der skal have magten. Er det staten, der skal have magten til at bestemme alt? Eller skal det enkelte menneske have magt til at få sine rettigheder respekteret?

Forstår man, at det er denne – i virkeligheden revolutionære – magtkamp, der er menneskerettighedernes grundlag, så forstår man også, hvorfor det kniber med menneskerettigheder i lande, der styres af magtfulde diktatorer.

Det var denne balance mellem statens magt og menneskets magt, som FN havde sat sig for at løse med Menneskerettighedserklæringen.

Det kom der et interessant dokument ud af. Se bare den første bestemmelse, der siger: **Alle mennesker er født frie og lige.**

Det lyder jo ikke overbevisende. Ja, enhver ved jo, at det simpelthen ikke er rigtigt! Nogle er født rige; andre er født fattige. Nogle er født i frie samfund som vort; andre er født i samfund, hvor de ingen rettigheder har, men tværtimod bliver forfulgt på grund af afstamning, religion, hudfarve, race eller lignende.

Meningen med denne bestemmelse var altså ikke at beskrive en sandhed. Men hensigten var alligevel værdifuld: Meningen var at fastslå, at alle skulle behandle hinanden med tolerance og respektere hinandens forskellighed. Og det er jo i sig selv en stor ting.

LIGHED

I Danmark har vi netop i sommeren 1998 oplevet et eksempel på en sådan tolerance:

I visse muslimske lande følges den navneskik, at piger ved navngivningen tillægges et pigefornavn efterfulgt af faderens, farfaderens og eventuelt oldefaderens fornavn.

I Danmark har noget sådant ikke været tilladt, da man har ment, at det vil være til ulempe for et barn, hvis en pige får et drengefornavn. De danske regler har således forhindret herboende flygtninge eller indvandrere i at følge deres familietraditioner.

Justitsministeriet ændrede imidlertid reglen, så piger, hvis forældre har tilknytning til denne særlige navneskik, kan blive navngivet med faderens og forfædrenes fornavne som 2., 3. og 4. fornavn.

Det er en meget lille sag for vort danske navnesystem. Men en stor sag for de familier, den angår. Den tolerance, der accepterer retten til forskellighed, har vundet en sejr.

Artikel 2

IKKE-DISKRIMINERING

Enhver har krav på alle de rettigheder og friheder, som nævnes i denne erklæring, uden forskelsbehandling af nogen art, f. eks. på grund af race, farve, køn, sprog, religion, politisk eller anden anskuelse, national eller social oprindelse, formueforhold, fødsel eller anden samfundsmæssig stilling.

Der skal heller ikke gøres nogen forskel på grund af det lands eller områdes jurisdiktionsforhold eller politiske eller internationale stilling, til hvilket en person hører, hvadenten dette område er uafhængigt, under formynderskab eller er et ikke selvstyrende område, eller dets suverænitæt på anden måde er begrænset.

Enhver har krav på menneskerettigheder uanset race, hudfarve, køn, sprog, religion, politisk overbevisning, økonomiske eller sociale forhold eller nationalitet.

Således har de Forenede Nationer formuleret art. 2 i Verdenserklæringen om Menneskerettighederne. Den giver jo klart udtryk for at mennesker uanset deres forskellighed har de samme rettigheder.

Det lyder smukt. Men det er ikke nemt at leve op til dette krav. Nationale og religiøse mindretal bliver i dag – 50 år efter – stadig forfulgt i mange lande, tænk bare på hvad der i øjeblikket foregår i Europa i det tidligere Jugoslavien, i Slo-

vakiet og i mange andre områder. Og minoriteter får kun sjældent en rimelig behandling.

Et eksempel på en klar forskelsbehandling baseret på køn, så vi for nogle år siden i den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i Strasbourg. I England har man som i så mange andre lande gennemført vellykkede kønsskifteoperationer. Personer, der var født som drenge, blev – når de var voksne – forandret til kvinder i overensstemmelse med deres psykiske tilstand – og omvendt.

Når operationen er lykkeligt gennemført, opstår der straks en række juridiske og sociale problemer for disse transsekuelle, uanset at deres fysiske udseende nu helt svarer til deres nye køn:

Har de krav på pas og personnummer svarende til deres køn? Kan de forlange en fødselsattest, der svarer til deres nye køn? Kan de indgå ægteskab?

Dette er naturligvis vigtige problemer for den enkelte, for det drejer sig om retten til et privatliv i overensstemmelse med de personlige ønsker og behov.

Problemet er løst forskelligt forskellige steder. Her er det vigtigt, at det i den Universelle Verdenserklæring om Menneskerettigheder er fastslået, at alle – uanset køn – har krav på de fundamentale menneskelige rettigheder, der er nødvendige for at kunne leve et ordentligt privatliv. Det gælder altså også den gruppe mennesker, som nogle kalder for seksuelle afvigere. Også de bør behandles som man behandler andre borgere.

Dette er også gennemført i de allerfleste lande i Europa,

IKKE-DISKRIMINERING

simpelthen fordi udviklingen har medført større tolerance over for disse grupper, som naturen har spillet et dramatisk puds. Enkelte lande i Europa – heriblandt England og Irland – føler dog, at tiden endnu ikke er moden til en fuldstændig ligestilling af transseksuelle. Dette kan skyldes kulturelle traditioner eller moralske eller religiøse synspunkter.

Det viser i øvrigt, hvilke store vanskeligheder der er forbundet med at lave regler, der skal gælde for alle samfund og for alle lande uanset det enkelte lands eller det enkelte folks kulturtraditioner.

Det er måske netop på denne baggrund at man kan sige, at Verdenserklæringen om Menneskerettigheder har den store betydning: nemlig som et dokument, der udtrykker den målsætning, som verdens stater skal stræbe imod, men som naturligvis ikke endnu er opfyldt overalt.

Artikel 3

LIV, FRIHED og SIKKERHED

Enhver har ret til liv, frihed og personlig sikkerhed.

Da Sydafrika forlod det beskæmmende apartheid-styre og Nelson Mandela blev udnævnt til præsident, sad der hundredvis af fanger i de sydafrikanske fængsler. Mange af dem var dømt til døden af det tidligere styre. Nogle af dem havde utvivlsomt gjort sig skyldige i ganske alvorlige forbrydelser, som intet havde med deres hudfarve at gøre eller med bekæmpelsen af apartheid-styret.

Der var ikke tale om, at den nye regering agtede at give dem amnesti. På den anden side stod regeringen over for et problem. I den provisoriske forfatning, man var blevet enige om – de sorte og hvide politiske partier imellem – var der et langt kapitel om menneskerettigheder. Det var selvfølgelig et meget vigtigt kapitel. Og det spillede en stor politisk rolle for befolkningen. Det var jo de mange krænkelser af menneskers fundamentale værdighed og rettigheder, der især havde ført til omvæltningen i det store land.

I forfatningens menneskerettighedskapitel stod der imidlertid intet om, at dødsstraf var forbudt. Og problemet var derfor, om regeringen kunne gennemføre og eksekvere de allerede afsagte dødsdomme.

Spørgsmålet blev henvist til forfatningsdomstolen, der netop var oprettet og som bestod af meget kompetente sorte og

hvide dommere. Der var 12 dommere, der alle var enige om at dødsdommene ikke kunne eksekveres. Der var imidlertid 12 forskellige begrundelser. Men ét synspunkt gik igen i alle dommernes afgørelser.

Man var enig om, at forudsætningen for at tale om menneskerettigheder er selve livet. Hvis en stat accepterer, at den kan tage et menneskes liv, fordi dette menneske har overtrådt nogle af staten givne love, er det meningsløst at tale om menneskerettigheder. Dødsstraf kan ikke være en del af menneskehedens moralske arv.

Dommerne fandt støtte for dette synspunkt i Verdenserklæringen om menneskerettigheder, der i artikel 3 fastslår, at alle har **ret til liv, frihed og sikkerhed**.

Denne bestemmelse indeholder netop en formulering af de mål, som regeringerne i de Forenede Nationer for 50 år siden var enige om at stræbe imod:

Nok var livet – som nævnt – selve fundamentet for at tale om menneskerettigheder, men det nøgne liv har som sådan kun begrænset værdi. Det, der har værdi, er et liv i frihed og et liv i sikkerhed. Det er om disse værdier, frihed og sikkerhed, kampen har stået i de forgangne 50 år. Den er vundet mange steder, f.eks. netop i Sydafrika. Men for millioner er kampen ikke overstået endnu. Kosovo er kun et eksempel blandt, desværre, mange. Millioner af mennesker sætter deres lid til artikel 3 i Verdenserklæringen. Man kan kun håbe på, at det vil gå dem som det gik i Sydafrika: Gennem forfatningen blev Verdenserklæringens moralske målsætning gældende ret i landet.

Artikel 4

SLAVERI

Ingen må holdes i slaveri eller trældom; slaveri og slavehandel under alle former skal være forbudt.

I artikel 4 i Verdenserklæringen om menneskerettigheder fastslås det, at ingen skal befinde sig i slaveri eller i tvangsarbejde: **slaveri og slavehandel er forbudt under enhver form.**

I modsætning til, hvad der er tilfældet for de fleste menneskerettigheder, har antislaveribestemmelser været anerkendt i mange internationale traktater længe før de Forenede Nationer – eller endda længe før Folkeforbundet – blev dannet.

Ikke desto mindre må det konstateres, at på trods af årtiers forbud mod slaveri, florerer slaveri fortsat i betydeligt omfang. Staterne fandt det i hvert fald både rimeligt og nødvendigt at medtage forbudet mod slaveri, da man formulerede Verdenserklæringen i 1948.

Ordlyden i forbudet mod slaveri dækker mange tilfælde af tvang og menneskelig afhængighed. Prostitution og børnearbejde er således bl.a. omfattet af forbudet. At et forbud også i dag er nødvendigt ses klart, hvis man kaster et blik ud over verden:

I **Indien** er det gratis at gå i skole til man er 14 år. Alligevel

SLAVERI

vælger mange forældre at sende deres børn på arbejde, så de kan tjene penge. Og der er ingen, der spørger børnene, der ofte har en 18 timers arbejdsdag, og som må finde sig i korporlig afstraffelse. 300.000 børn arbejder med at producere Indiens fineste gulvtæpper. Halvfems procent af disse børn, eller 270.000, er tvangsarbejdere.

I **Nepal** bliver mange børn holdt som slaver i markerne. Selv voksne arbejder under en form for stavnsbånd for de personer, der ejer jorden. Dette er klart uforeneligt med forbudet mod tvangsarbejde.

I **Nicaragua** finder man utallige børn, der må arbejde for at forsørge familien, fordi familiefaderen er arbejdsløs, dræbt eller sat i fængsel. Eller simpelthen fordi en indtægt ikke er nok til at skaffe det nødvendige til en ofte børnerig familie. Børneprostitution og børnepornografi er alment kendte fænomener.

Det er klart, at børnedødeligheden også af denne grund er ganske høj.

For at komme disse ting til livs, har de Forenede Nationer nedsat en arbejdsgruppe, der skal gennemføre forbudet mod slaveri. Den har været ganske effektiv, idet det har været muligt at skabe en dialog mellem FN og de lande, hvor slaveri flourer, for at man i fællesskab kan finde veje til at bekæmpe slaveri.

Mens det er lykkedes bl.a. med Verdenserklæringen at sætte en standard for utilladeligt slaveri, tvangsarbejde, børnearbejde og menneskehandel, må det erkendes, at der er lang vej til målet. Der er stadig millioner af mennesker, der lever i slaveri eller under slaverilignende forhold.

SLAVERI

Netop derfor er det vigtigt, at landene gennem Verdenserklæringens artikel 4 har tilkendegivet, hvor den internationale moral er placeret i denne sag.

Artikel 5

TORTUR

Ingen må underkastes tortur eller grusom, umenneskelig eller vanærende behandling eller straf.

I Verdenserklæringens artikel 5 bestemmes det, at **Ingen må udsættes for tortur eller for grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling.**

Så langt tilbage som i 1764 sagde en af datidens store retsfilosoffer, Cesare Beccaria, i sin bog "On Crimes and Punishments", at "tortur – som led i efterforskningen af en forbrydelse – var et sikkert middel til at lade stærke forbrydere gå fri, mens man dømte uskyldige, men svagere personer." Dette passede til oplysningstidens ideologi, og denne tanke havde betydelig indflydelse på staternes praksis. I de kommende årtier var tortur sjældent forekommende i de europæiske lande.

Det varede imidlertid ikke så længe. Efter første verdenskrig kom nye statsledere til magten. De var – som bekendt – ganske skruppelløse, og tortur i koncentrationslejre og ved afhøringer af formodede terrorister kom igen til at spille en rolle. Selv i dag finder vi i kredsen af europæiske lande steder, der – ud fra devisen, at målet helliger midlet – igen anvender tortur for at finde frem til, hvad man mener er statsfjendtlig virksomhed. Hensynet til statens interesser vejer helt åbenbart tungere end hensynet til det enkelte menneske. Ved Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg har

TORTUR

der i de seneste år været endda flere sager, hvor man har måttet konstatere, at tortur har fundet sted, og hvor man har dømt den pågældende stat til at betale erstatning til offeret.

*

For at fatte, hvorfor politi i mere primitive lande stadig bruger tortur som et led i arbejdet med opklaring af forbrydelser, må man forstå, at man mange steder mangler ressourcer og tekniske hjælpemidler til at knytte en formodet gerningsmand til forbrydelsen. Man mangler f. eks. den nødvendige teknik til fingeraftryk eller DNA-analyser eller andre metoder til at fremskaffe beviser. Og den eneste måde, hvorpå man kan domfælde en forbryder, er ved at fremkalde tilståelser – eventuelt ved tortur. Og så risikerer man endda, at man har fået fat på den forkerte.

I Danmark anvender vi ikke tortur. Men til gengæld sætter vi mistænkte i isolationsfængsel i månedsvis. Dette er utvivlsomt en overtrædelse af Verdenserklæringens forbud mod umenneskelig og nedværdigende behandling. Isolationsfængsel er belastende for den enkelte og for det danske samfund som sådan af følgende grunde:

1. Man sætter personer i isolationsfængsel før de er blevet dømt ved en domstol. Der kan altså være tale om uskyldige mennesker, der udsættes for denne nedværdigende behandling.
2. Isolationsfængsel er ikke blot menneskeligt nedværdigende, men kan være skadeligt for helbredet, eller endog invaliderende.
3. I praksis kan isolationsfængsel strække sig over mange, mange måneder.

TORTUR

Når man undersøger, hvorfor vi i Danmark stadig har denne praksis, får man at vide, at det er nødvendigt for at forhindre, at formodede gerningsmænd sætter sig i forbindelse med eventuelle vidner for at aftale forklaringer. Med andre ord: Isolationsfængsel er nødvendigt for at opklare en forbrydelse – altså samme argument som man i visse lande bruger for at retfærdiggøre tortur.

Man må håbe, at det danske samfund snart må finde frem til andre metoder, hvormed man kan forhindre sigtede personer i at kommunikere med eventuelle vidner, således at den nedværdigende behandling kan bringes til ophør. Dette kan man i mange os nærliggende lande uden at dette giver anledning til problemer for efterforskningen. Og det vil være i overensstemmelse med Verdenserklæringen om Menneskerettigheder og den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Artikel 6

RETSEVNE

Ethvert menneske har overalt i verden ret til at blive anerkendt som retssubjekt.

I artikel 6 i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder, er det fastslået at **enhver har ret til at blive anerkendt som en person, der kan have juridiske pligter og rettigheder.**

Ved første øjekast forekommer det lidt mærkeligt, at man i et så betydningsfuldt dokument, der skal beskytte det enkelte menneske, har en bestemmelse om, at man kan have juridiske pligter. Men sagen er jo den, at man i virkelighedens verden ikke kan se bort fra, at der er en meget nær forbindelse mellem rettigheder og pligter. Hvis man ikke kan påtage sig forpligtelsen til f. eks. ved en lejekontrakt at betale huslejen, ja, så får man jo ikke lejemålet.

Meningen med denne bestemmelse er derfor først og fremmest at fastslå, at enhver skal have mulighed for at indgå dagliglivets kontrakter. Man skal f. eks. kunne indgå ægteskab, købe og sælge ting og – hvis det er nødvendigt – kunne gå til domstolene for at beskytte sine rettigheder. Man kan også udtrykke det således, at enhver skal have retsevne. Det er ikke så svært at se, at uden denne fundamentale ret til at kunne indgå aftaler, ville tilværelsen blive overordentlig svær for det enkelte menneske.

RETSEVNE

Den ganske særlige betydning, der knytter sig til denne bestemmelse i Verdenserklæringen, ligger imidlertid i det forhold, at det bestemmes, at denne rettighed gælder for **enhver**.

Sådan har det ikke altid været. Selv ikke i vores land.

Går vi helt tilbage til Danske Lov, kunne f. eks. kvinder ikke dengang selv bestemme, hvem de ville giftes med. Dette blev bestemt af kvindens forældre eller hendes værge. Og trodsede hun deres bestemmelse, mistede hun hvad hun måtte have af jordisk gods. En ugift datter var i det hele taget frataget juridisk selvstændighed og retsevne. Den lå hos faderen, indtil han – som det hedder – “giver hende en anden ret Værgе eller Husbond.”

Går vi nogle hundrede år længere frem i historien, er det i virkeligheden mere bemærkelsesværdigt at konstatere den ulighed, der var plantet ind i Grundloven af 5. juni 1849. Her gav man mænd over 30 år valgret til Rigsdagen. Dette gjaldt dog ikke for fattige og tjenestefolk, altså tyende, som man kaldte dem. Kvinder stod helt udenfor. De blev ikke nævnt med et ord. Det tog næsten 67 år og en sej politisk kamp at gennemføre ændringer heri.

I Tyendeloven fra 1854 var det bestemt at “ethvert tyende må underkaste sig (den) huslige orden hos husbonden”. Der var ingen myndighed, som tyendet kunne klage til, hvis han eller hun følte sig misbrugt. Et tyende havde ingen selvstændig retsevne. Denne lov gjaldt helt frem til 1921, altså indtil en snes år før Verdenserklæringen om Menneskerettigheder blev vedtaget.

I dag er disse eksempler en del af vor seneste retshistorie.

RETSEVNE

Men det betyder ikke, at Verdenserklæringen, der sikrer den enkeltes retsevne, er blevet overflødig. Det er jo ikke engang et år siden, at regeringen fremsatte lovforslag om, at udlændinge, der søger asyl i Danmark, ikke må gifte sig.

Dette var klart i strid med Verdenserklæringen om Menneskerettigheder, og forslaget er da også senere tilbagekaldt.

Artikel 7

LIGHED FOR LOVEN

Alle er lige for loven og har uden forskelsbehandling af nogen art lige ret til lovens beskyttelse. Alle har ret til lige beskyttelse mod enhver forskelsbehandling i strid med denne erklæring og mod enhver tilskyndelse til en sådan forskelsbehandling.

I Verdenserklæringens artikel 7 bestemmes det, at **alle er lige for loven og har ret til at blive beskyttet mod enhver form for forskelsbehandling.**

Dette at alle er lige for loven, betyder naturligvis ikke at alle skal behandles ens. Men det betyder, at det lige skal behandles lige. Man har altså ikke lov til at gøre forskel på personer, der er i helt den samme situation. Det er i virkeligheden det, der er kernen i det retfærdighedsbegreb, som vi alle sammen tilstræber. Og kun hvis et samfund bygger på retfærdighed, kan man tale om en retsstat.

I et land som Danmark er Verdenserklæringens lighedskrav normalt opfyldt. Vi regeres ved hjælp af love, og love gælder som bekendt for enhver.

Vi har dog set uhyggelige eksempler på, at enkelte love ikke gælder for enhver, men kun for særlige, udvalgte grupper. Jeg tænker her på de særlove, som folketinget har vedtaget i de senere år. Det drejede sig her om love for grupper, som man enten vil give nogle fordele, som ikke tilkom andre i

tilsvarende situationer, eller for grupper, som man ville fratage nogle rettigheder, som andre i helt tilsvarende situationer havde.

Som et eksempel kan nævnes den lov, der gav en gruppe palæstinensere opholdstilladelse i Danmark i en situation, hvor andre asylsøgere næppe ville have oplevet samme imødekommethed. Der var her tale om en særlov, der formelt strider mod kravet om lighed for loven. Den er imidlertid til at leve med, da den gav de pågældende mennesker nogle fordele. En reel krænkelse af menneskeretten er der således ikke tale om her.

Anderledes er imidlertid det nyeste eksempel på en anden slags særlov: Tvindloven. Det var en lov, der handlede om hvem der kunne få statstilskud til at drive bl. a. ungdomsskoler og højskoler. Her bestemte loven, hvilke betingelser en skole skulle opfylde for at den kunne forvente tilskud. Dette var for så vidt ganske normalt. Men så bestemte loven, at dette dog ikke gjaldt for de skoler, der tidligere havde arbejdet sammen under navnet Tvind-samvirket, uanset om de kunne bevise, at de opfyldte samtlige lovens betingelser.

Noget sådant havde vi aldrig tidligere set i Danmark: At man med navns nævnelse ved en lov fratog nogle borgere de rettigheder, som alle andre borgere havde, simpelthen fordi minister og folketing ikke kunne lide dem.

En regering og et folketing kan og bør normalt selv bestemme, hvem og hvad det er forsvarligt at give offentligt tilskud til. Men en sådan bestemmelse skal netop hvile på det princip, at alle er lige for loven, at det lige skal behandles lige, og at der ikke må finde vilkårlig diskrimination sted. Altså net-

LIGHED FOR LOVEN

op de principper, der fremgår af Verdenserklæringens artikel 7.

Disse principper blev ikke respekteret i Tvindloven. Loven blev da også i 1999 – som den første nogen sinde – erklæret ugyldig af Højesteret. Folketinget havde ved vedtagelsen krænket de retsprincipper, der er nedfældet i vor Grundlov.

Artikel 8

DOMSTOLSADGANG

Enhver har ret til en fyldestgørende oprejsning ved de kompetente nationale domstole for handlinger, der krænker de fundamentale rettigheder, som forfatningen eller loven giver vedkommende.

Noget af det værste, der kan hænde et menneske, der er blevet frataget sine rettigheder eller på anden måde er blevet krænket i sin ret, er, at ingen vil høre på ham eller hende, eller ingen vil gøre noget for at hjælpe. Dette er en menneskelig fortvivlet situation, navnlig hvis krænkelsen berører afgørende menneskelige forhold.

Verdenserklæringen om menneskerettigheder bestemmer derfor i Artikel 8, at **enhver har ret til at blive hørt af en kompetent domstol, såfremt hans eller hendes land ikke overholder menneskerettighederne.**

Ved menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg behandlede vi en sag mod Tyrkiet, der klart belyser denne bestemmelse. Sagen var rejst af en tyrkisk/kurdisk moder mod den tyrkiske regering. Hun gjorde for domstolen gældende, at en afdeling af de tyrkiske sikkerhedsstyrker var kommet til den kurdiske landsby, hvor hun levede med sin familie. Efter at adskillige huse var blevet brændt ned, blev hendes søn arresteret af militæret og ført til den lokale skole.

Næste dag – fortalte moderen til domstolen – gik hun hen

til skolen, hvor hun så sin søn omgivet af nogle soldater. Han råbte til hende om at bringe nogle cigaretter, hvad hun gjorde. Det var det sidste hun nogensinde så til sin søn.

Soldaterne trak sig efter nogle dage tilbage, og da hun henvendte sig til den lokale politimester for at få oplysninger om sin søn, var svaret blot, at det kendte han ikke noget til, og hun opfattede det i hvert fald, som om han slet ikke havde lyst til at tale med hende.

Hun henvendte sig til højere myndigheder, som lovede at undersøge sagen. De meddelte imidlertid, at så vidt de kunne se af sikkerhedsstyrkernes journaler havde ingen arrestationer fundet sted. Der var overhovedet ingen oplysninger om hendes søn. Han var nok – fortalte man hende – løbet hjemmefra for at slutte sig til PKK – den kurdiske befrielsesbevægelse, som af regeringen opfattes som terrorister. Det var i hvert fald ikke myndighedernes problem, at han ikke kom hjem.

Moderen fortsatte sine resultatløse forespørgsler og eftersøgninger hos de tyrkiske myndigheder, men alt var forgæves. Hun fik simpelthen ikke noget svar. Efter nogle år kom hun i kontakt med en tyrkisk menneskeretsorganisation, der indbragte hendes sag for Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg.

Det var naturligvis vanskeligt for domstolen at vide, hvad der faktisk var sket, navnlig fordi ingen andre end moderen kunne bevidne, at hendes søn var blandt de personer som sikkerhedsstyrkerne havde afhentet og samlet i skolen.

Tyrkiet blev imidlertid dømt til at betale moderen erstatning, fordi regeringen ved ikke at undersøge sagen og opta-

DOMSTOLSADGANG

ge en rapport med de fornødne vidneafhøringer havde gjort det umuligt for hende at få sagen ordentligt belyst og at få den forelagt for en kompetent domstol, således som artikel 8 kræver det. Dette ville måske ikke have bragt sønnen tilbage, men det ville i hvert fald have lindret hendes sorg.

Tyrkiet havde klart overtrådt menneskerettighederne.

Artikel 9

DEN PERSONLIGE FRIHED

Ingen må underkastes vilkårlig anholdelse, tilbageholdelse eller landsforvisning.

Ingen må vilkårligt – dvs. uden lovlig grund – anholdes, fængsles eller landsforvises. Med denne bestemmelse har Verdenserklæringen sikret retten til personlig frihed og sikkerhed. Denne menneskeret hører til de mest fundamentale i den menneskelige civilisations historie. Vi finder den første gang i Magna Charta – det engelske menneskerettighedsdokument fra 1215, og igen i erklæringerne i forbindelse med den Franske Revolution i 1789.

Beskyttelsen af den personlige frihed vedrører først og fremmest beskyttelsen ved politiets arrestationer. I nyere menneskerettighedsdokumenter – som f.eks. den Europæiske Menneskerettighedskonvention af 1953 – har man udbygget reglerne om beskyttelsen af den personlige frihed med retten til at blive informeret om grundene til anholdelsen, og med retten til at blive stillet for en dommer, der skal tage stilling til om anholdelsen bygger på en velbegrundet mistanke. Det er alt sammen regler, der skal sikre mod vilkårlig uberettiget frihedsberøvelse, selvom denne frihedsberøvelse måtte være af meget kort varighed. I visse situationer, som f. eks. ved demonstrationer eller ved bekæmpelse af terrorisme er der set en del eksempler, på at staterne har svært ved at leve op til menneskerettens krav. Men Menneskerettighedsdomstolens praksis er med hensyn til at be-

skytte den enkeltes personlige frihed overordentlig streng i disse sager.

Beskyttelsen af den personlige frihed omfatter imidlertid meget andet end beskyttelse mod ulovlig arrestation.

I Danmark bortførte en far for nogle år siden sin 4-årige søn, som moderen havde fået forældremyndigheden over. Det lykkedes faderen at holde drengen skjult i 8 år, indtil politiet fandt ham og bragte ham tilbage til moderen. Gen-synet mellem moder og søn var ikke lykkeligt. Den 12-årige dreng lukkede sig psykisk helt inde i sig selv og ville slet ikke tale med moderen. Hun blev naturligvis ulykkelig og søgte hjælp hos sin læge. Hun fik det råd at indlægge drengen på Rigshospitalets børnepsykiatriske klinik, hvor lægerne mente at kunne behandle drengen, så at han ikke fik varige mén af de mange år, hvor han – der måtte leve i skjul for myndighederne – ikke havde haft normale relationer til andre mennesker.

Faderen, der samtidig afsonede en dom for bortførelsen af drengen, klagede til Menneskerettighedsdomstolen, over hvad han betegnede som ulovlig frihedsberøvelse. Han hævdede, at drengen var rask og var blevet indlagt på en aflåst psykiatrisk afdeling mod sin vilje for at lære at elske sin mor og hade sin far. Således faldt ordene.

Menneskerettighedsdomstolen fandt, at menneskerettigheder, som de er formuleret i de internationale konventioner, også gælder for mindreårige. Drengen var altså omfattet af beskyttelsen af den personlige frihed. På den anden side gav man udtryk for, at drengens menneskerettigheder ikke var blevet krænket i denne sag, da der var god grund, til at moderen foranledigede ham indlagt på Rigshospitalets bør-

DEN PERSONLIGE FRIHED

nepsykiatriske afdeling. Hun gjorde simpelthen det, som enhver mor ville have gjort, hvis det kunne hjælpe til, at hendes syge dreng blev rask.

Beskyttelsen af den personlige frihed, således som det er defineret i Verdenserklæringens artikel 7, er en vigtig, central og nyttig bestemmelse. Men den skal naturligvis, som alle andre bestemmelser i Verdenserklæringen, fortolkes i lyset af livets realiteter.

Artikel 10

FAIR RETSPLEJE

Enhver har under fuld ligeberettigelse krav på en retfærdig og offentlig behandling ved en uafhængig og upartisk domstol, når der skal træffes en afgørelse med hensyn til hans rettigheder og forpligtelser og med hensyn til en hvilken som helst mod ham rettet strafferetslig anklage.

Verdenserklæringens artikel 10 bestemmer, at **enhver, der er part i en tvist eller mod hvem en kriminel sigtelse er rejst, har krav på at få sin sag afgjort af en uafhængig og upartisk domstol.**

Det er svært at forstå for en dansker, hvilken luksus det er for et land at have ukorrupte og hæderlige domstole. I mange lande i verden er man fortsat nødsaget til at bestikke dommerne for at få sin ret. At fastslå det som en menneskeret, at domstolene skal være upartiske og uafhængige, er derfor stadig relevant.

Den særlige betydning af artikel 10 er imidlertid, at man altid skal have adgang til en domstol, hvis man er indblandet i en tvist. En sådan adgang til at indbringe sin sag for domstolene er dog ikke ubetinget. Ethvert land fastlægger i sin retsplejelov visse betingelser for, at man kan benytte domstolene. De fleste steder skal man betale et gebyr. I nogle sager skal man have en advokat til at tage vare på sagen, og man skal i hvert fald altid kunne dokumentere en vis retlig interesse i sagen. En sag mod Meteorologisk Institut, fordi

vejret i sommerferien har været dårligere end forudsagt, vil således blive afvist.

En ung pige var som barn i England meget tidligt blevet seksuelt misbrugt af sin stedfader. Det medførte svære psykiske problemer for hende, og da hun var omkring atten år, var det klart, at hun ikke kunne have fornuftig kontakt med andre mennesker, hverken på sit arbejde eller i sit privatliv. Hun havde fået et barn, da hun var 17 år gammel, men faderen forsvandt skyndsomt for altid ud af hendes liv. I perioder var hun arbejdsløs og led af stærke depressioner, og en skønne dag besluttede hun at tage sit barns og sit eget liv. Det lykkedes hende at skære halsen over på sin datter, mens hun selv overlevede.

Hun blev indlagt på et psykiatrisk hospital, hvor hun med psykoanalysens hjælp blev sig bevidst, at hendes ulykkelige og elendige liv alene skyldtes de seksuelle misbrug, hun som barn var blevet udsat for. Disse oplevelser havde hun fuldstændig fortrængt fra sin egen bevidsthed. Dette er noget – ved man i dag – der næsten altid sker i tilfælde af seksuelt misbrug af mindreårige.

Hun ønskede nu som 26-årig at rejse erstatningssag mod sin stedfader. De engelske domstole afviste sagen, da sagen var blevet forældet efter engelsk ret, da hun fyldte 24 år. Hun skulle have rejst sagen noget tidligere. Sagen var imidlertid den, at da hun havde adgang til de engelske domstole, var hun sig ikke bevidst, at hun havde en sag. Og da hun blev klar over, at hun havde en sag, havde hun ingen domstol. Denne sag viser efter min mening klart betydningen af at man fastslår, at det er en menneskeret at have adgang til en domstol.

Nu gælder der jo i alle lande forældelsesregler, der er både nyttige og nødvendige. Disse må naturligvis respekteres i det omfang, de ikke fuldstændig tilintetgør den ret, man ifølge menneskeretten har til at indbringe en sag for domstolene i det hele taget.

Den foreliggende sag var ganske konkret, men den er udtryk for et klart princip, som også har betydning for det danske retssystem. Der er også i dansk ret brug for at understrege, at den, der har en tvist, har adgang til at få denne afgjort ved domstolene. I skattelovgivningen gælder det således stadig, at der er situationer, hvor borgerne nægtes adgang til domstolene, fordi skattesager er forældet før skatteborgerne er klar over, at de har en sag mod ligningsmyndighederne. Det bliver de måske først mange år efter, når Højesteret har udtalt sig om, at skattemyndighedernes tidligere praksis var i strid med loven.

Det er ikke godt.

Artikel 11

FORMODNINGEN OM USKYLD

1. *Enhver, der anklages for et strafbart forhold, har ret til at blive anset for uskyldig, indtil hans skyld er godtgjort i henhold til lov ved en offentlig retshandling, hvorunder han har fået alle de garantier, der er fornødne for hans forsvar.*
2. *Ingen må anses for skyldig i noget strafbart forhold på grund af nogen handling eller undladelse, der ikke i henhold til national eller international ret var strafbar på det tidspunkt, da den blev begået. Der skal heller ikke kunne idømmes strengere straf end fastsat på den tid, da det strafbare forhold blev begået.*

Fra kriminalsager i fjernsynet er det almindeligt kendt, at det første politiet siger, når den formodede gerningsmand bliver anholdt, er at han ingen pligt har til at udtale sig. Dette kan i nogle tilfælde virke mærkeligt og ved første øjekast endda ret stødende.

Ved Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg dømte vi for nogle år siden i en sag mod den engelske regering. Det var en sag, der foregik på et tidspunkt, hvor terroren i Nordirland var på sit højeste, og hvor de engelske myndigheder med skiftende held gjorde hvad de kunne for at pågribe de personer, der i frihedsbevægelsens navn kunne være ansvarlige for eksplosioner, myrderier og lignende handlinger.

Efter at have fået et praj, rykkede det engelske antiterrorkorps klokken 5 om morgenen ind i en ubeboet villa. Som ventet fandt de i villaen en person bagbundet til en stol. Han hævdede at være taget til fange af IRA og truet på livet af pistolbevæbnede mænd, der tvang ham til at tilstå, at han havde givet politiet oplysninger om medlemmer af IRA. Da politiet rykkede ind i huset, så de en mand komme ned ad trappen bærende på en båndoptager, der indeholdt dele af den nævnte afhøring.

Politiet spurgte ham naturligvis, hvad han skulle i et fremmed hus klokken 5 om morgenen under de mest mystiske omstændigheder. Han sagde sit navn og sin fødselsdato og nægtede i øvrigt at udtale sig. Denne holdning opretholdt han under hele den retssag, der blev gennemført imod ham, og hvor han blev dømt for bortførelsen.

Han indbragte nu en klage over den engelske regering for Menneskerettighedsdomstolen, idet han hævdede, at den engelske dommer havde handlet i strid med menneskerettighederne ved at lægge vægt på, at han ikke havde givet en rimelig og fornuftig forklaring på sin tilstedeværelse i huset den pågældende morgen. Han havde jo en ret til at lade være med at udtale sig.

Han påberåbte sig i virkeligheden den regel, der svarer til artikel 11 i Verdenserklæringen om menneskerettigheder, hvor det bestemmes, at **enhver der sigtes for en kriminel handling har ret til at blive betragtet som uskyldig, indtil hans skyld er blevet bevist ved en retfærdig rettergang.**

Det er utvivlsomt en meget central regel for det, man i den civiliserede verden betegner som en fair og rimelig retspleje. Det er ikke den mistænkte, der skal bevise, at han er uskyld-

FORMODNINGEN OM USKYLD

dig – hvad der i mange situationer også kan være helt umuligt. Det er jo altid svært at bevise, hvad man ikke har gjort! Men det er den offentlige anklager med hele det apparat, der står til anklagemyndighedens rådighed, der skal bevise, at en person er skyldig i en forbrydelse. Derfor har en sigtet ikke pligt til at udtale sig, og derfor har han en ret til at lyve.

Den engelske regering blev i øvrigt frifundet i sagen, da der i virkeligheden var en række andre beviser, der gjorde det utvivlsomt, at den sigtede havde begået en strafbar handling. Men dette forringer naturligvis ikke betydningen af de retsplejemæssige garantier, som findes i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder, og hvoraf den her omtalte regel om forbudet mod det, der kaldes selv-inkrimination, kun er et enkelt udslag.

Artikel 12

PRIVATLIVETS FRED

Ingen må være genstand for vilkårlig indblanding i private forhold, familie, hjem eller korrespondance, ej heller for angreb på ære og omdømme. Enhver har ret til lovens beskyttelse mod sådan indblanding eller angreb.

Enhver skal være beskyttet mod uberettiget indblanding i sit privatliv eller familieliv, i sit hjem, i sin korrespondance. Man skal også være beskyttet mod angreb på sin ære eller sit omdømme. Dette er hovedindholdet i artikel 12 i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder.

Mens de menneskerettigheder, vi tidligere har behandlet, beskytter selve retten til livet og livets grundliggende forudsætninger, møder vi i denne regel en bestemmelse, der skal sikre rammerne om en rimelig livskvalitet. Man skal have sit privatliv i fred, og man skal have lov til at leve det liv og den tilværelse, som man ønsker, så længe man ikke skader andre hermed.

Retten til at have sit privatliv og sit familieliv beskyttet omfatter en række centrale tilfælde. Vi har tidligere drøftet, at respekten for privatlivet er blevet påberåbt af transseksuelle, som efter en kønsskifteoperation ønskede deres "nye" køn accepteret af myndighederne i de offentlige registre. Der er også en række eksempler på, at lande har måttet opheve straffelovbestemmelser, der straffede for homoseksua-

litet mellem samtykkende voksne personer, der levede deres privatliv – netop privat.

Retten til privatliv omfatter også beskyttelse mod uberettiget telefonaflytning og krænkelse af brevhemmeligheden. Mennesker må i det hele taget være berettigede til at have nogle områder, der er deres egne private. Det anerkendes også i de fleste retssystemer. Man må således ikke trænge ind i folks private hjem og foretage ransagning, medmindre der foreligger en dommerkendelse, der skal sikre, at den er berettiget. På denne baggrund forekommer det mærkeligt, at mens vi i Danmark anerkender denne beskyttelse mod uberettiget ransagning, selv om der foreligger mistanke om en forbrydelse, så stiller vi ikke krav om en dommerkendelse, hvis det er skattevæsnet, der foretager ransagning af en skatteydere bankkonto. Dette kan faktisk foregå, samtidig med at det hemmeligholdes for skatteyderen. Denne retstilstand, som næppe er forenelig med menneskeretten, har altid undret mig.

Retten til familieliv er også adskillige gange påberåbt af flygtninge og indvandrere, der ønskede familiesammenføring med medlemmer af deres familie, der endnu opholdt sig i det fremmede. Menneskerettighedsdomstolen har dog ikke anerkendt en ubetinget ret til familiesammenføring som en del af den internationale beskyttelse af familielivet. Det skyldes, at man fortsat accepterer, at spørgsmålet om, hvem der må komme ind i en stat, betragtes som et indre anliggende, som indrejsestaten alene og suverænt afgør. Dette viser måske tydeligere end noget andet, hvor svært det er at håndhæve tilsyneladende simple menneskerettigheder – som f. eks. netop retten til familieliv – når disse rettigheder viser sig at være i konflikt med de suveræne staters interesser.

PRIVATLIVETS FRED

Det er en naturlig ting, at et menneskerettighedsdokument skal beskytte hjemmet, og her har Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg flere gange dømt den tyrkiske regering, når det har kunnet bevises, at regeringstropper har brændt kurdiske huse ned og jaget beboerne på flugt til andre landsbyer. Siden har vi set, at samme praksis er brugt i Bosnien og Kosovo. Det er uhyggeligt at tænke på, at det fortsat 50 år efter vedtagelsen af den Universelle Menneskerettighedserklæring er en praksis i Europa og Mellemøsten at tilintetgøre folks hjem for dermed at tage eksistensmulighederne fra dem.

Det er til nogen trøst, at den vestlige verden denne gang i forholdet til Kosovo har reageret mod disse statsligt organiserede massebrud på menneskerettighederne. Men de er svære at komme til livs.

Artikel 13

FRI BEVÆGELIGHED

1. *Enhver har ret til at bevæge sig frit og til frit at vælge opholdssted inden for hver stats grænser.*
2. *Enhver har ret til at forlade et hvilket som helst land, herunder sit eget, og til at vende tilbage til sit eget land.*

Kort efter anden verdenskrigs afslutning startede den kolde krig. Den medførte, at et jerntæppe i bogstaveligste forstand gik ned mellem Vesteuropa og de østlige lande, der var blevet tæt sammenknyttet med Sovjet-Unionen. Det usynlige jerntæppe blev meget snart forstærket med en meget synlig Berlinmur, der gik hele vejen mellem øst og vest og forhindrede ethvert naturligt samkvem mellem Europas folk. På den ene side af muren herskede demokratiske tilstande, hvor frihedsidealerne blev holdt i hævd (omend ikke alle steder gennemført i praksis). På den anden side herskede en stærk statsmagt, der nok skulle bestemme, ikke blot hvad borgerne kunne tillade sig, men også – og det er det centrale i denne sammenhæng – hvor de skulle opholde sig. Det var ikke overraskende at mange – også med livet som indsats – ønskede at forlade undertrykkelsen og søge mod vest. Navnlig blev det forbudt borgerne i Østeuropa at forlade deres land, og hvis der endelig var en person, der som kunstner eller embedsmand havde et ærinde i Vesteuropa beholdt man hans familie hjemme som gidsler. Så var man da nogenlunde sikker på, at han kom tilbage.

Denne praksis, der medførte store tragedier, var naturligvis i strid med artikel 13 i Den Universelle Verdenserklæring om menneskerettigheder, der bl.a. bestemmer: **Enhver har retten til at forlade et land, herunder sit eget land, og vende tilbage til sit eget land.**

Med denne bestemmelse i hånden søgte de vestlige stater at påvirke Sovjet-Unionen til at lempe på den restriktive praksis og især – men ikke udelukkende – give de russiske jøder, der følte sig særligt undertrykt og diskrimineret, frihed til at rejse ud.

Sovjet-Unionen afviste enhver henvendelse med bemærkningen om, at spørgsmålet om hvordan man behandlede egne borgere – og det var der jo tale om her – var et såkaldt indre anliggende, som andre stater efter folkerettens regler ikke kunne eller skulle blande sig i.

Heri skete der en dramatisk ændring, da Sovjet-Unionen den 1. august 1975 underskrev Slutakten for Helsinki Konferencen om Sikkerhed og Samarbejde i Europa. Her anerkendte Sovjet-Unionen for første gang, at spørgsmålet om bl. a. udrejse var et internationalt spørgsmål, som kunne reguleres ved internationale konventioner. Herefter – og det var 14 år før Berlinmuren faldt – blev Østeuropas grænser langsomt åbnet for dem, der ville søge asyl i andre lande.

Menneskerettighedserklæringens princip om retten til udrejse var nu blevet praktisk og håndgribelig politik.

Den anden del af artikel 13, **nemlig retten til at vende tilbage til sit eget land**, har det været vanskeligt at håndhæve. Der er desværre mange eksempler fra den nyeste historie, der viser, at denne ret ikke anerkendes. Det gælder især i si-

FRI BEVÆGELIGHED

tuationer, hvor mennesker er flygtet fra et land. Ofte ønsker flygtninge at vende tilbage til deres hjemland, når det regime eller den situation, som de er flygtet fra, er forsvundet eller er ændret til det bedre. Men kun i ganske få tilfælde har noget sådant kunnet lade sig gøre. Så meget mere grund er der til at fastholde, at tilbagevenden er en menneskeret, som bør respekteres.

Artikel 14

ASYLRET

1. *Enhver har ret til i andre lande at søge og få tilstået asyl mod forfølgelse.*
2. *Denne ret må ikke påberåbes ved anklager, der virkelig hidrører fra ikke-politiske forbrydelser eller fra handlinger i strid med De forenede Nationers formål og principper.*

Det 20. århundrede er med rette blevet betegnet som det århundrede, der skabte de største masser af flygtninge. Flygtningene er blevet en del af den oplyste menneskeheds samvittighed. Det er mennesker, der optræder i medierne med rædselsvækkende reportager fra flygtningelejrenes afskyelige elendighed. Det er mennesker, der forlader deres land af en fælles grund: De er bange. Bange for deres liv. For deres børns liv. For magthavernes pogromer. Bange for forfølgelse. Og de, der overlever, bliver flygtninge.

Efter anden verdenskrig, løb flygtningenes antal bare i Europa op i millioner. Og det var klart et internationalt samfundsproblem, hvorledes man skulle håndtere denne vanskelige og store sag i lyset af de humanitære strømninger, som også var en del af efterkrigstiden, og som netop gav sig udslag i vedtagelsen af den Universelle Verdenserklæring om Menneskerettighederne den 10. december 1948.

Denne erklæring fik i artikel 14 en bestemmelse, der siger:

Enhver, der er forfulgt, har retten til at søge og til at nyde asyl i andre lande.

Læg mærke til formuleringen: Der står ikke, at enhver, der er forfulgt, har retten til at *få* og *opnå* asyl. Man har kun ret til at *søge*! Dette er ingen tilfældighed. Enhver stat har til alle tider holdt stærkt fast på reglen om, at en stat suverænt selv bestemmer, hvem der skal have ret til at komme ind i landet for at tage ophold. I denne regel er der indtil i dag ikke sket en ændring. Intet menneske – selv ikke hvis dette menneskes liv er i fare – har et internationalt retsbeskyttet krav på at komme ind i et land, der ikke er hans eller hendes eget. Artikel 14 gør ingen ændringer heri.

Men hvilken betydning har da Verdenserklæringens asylbestemmelse?

Betydningen ligger i tre forhold:

1. I mange lande arresterede man mennesker, hvis man opdagede, at de søgte asyl i et andet land. De mistede ofte deres arbejde, og i nogle tilfælde blev de fængslet, som det man kaldte "Republikundvigere". Artikel 14 fastslår, at dette at søge asyl er en menneskeret, som ikke bør medføre sanktioner.
2. Bestemmelsen slår fast, at den omstændighed, at et andet land meddeler asyl og altså modtager den pågældende flygtning, ikke er en uvenlig handling over for den stat, som han eller hun er flygtet fra, men en humanitær handling, som må respekteres af alle.
3. Verdenserklæringens asylbestemmelse er et udtryk for den bevidsthed, man har om flygtningeproblemets alvor.

ASYLRET

Og dette medførte da også, at de Forenede Nationer allerede 3 år efter Verdenserklæringens vedtagelse, indkaldte til en flygtningekonference i Geneve, hvor man vedtog Flygtningekonventionen. Dette dokument giver for første gang flygtninge, der har fået asyl, en international retlig beskyttelse.

Alt dette er positivt, og det kan og bør man vel glæde sig over. Men derfor kan det måske alligevel være på sin plads at minde om, hvor vanskeligt menneskerettighederne har det, når de støder mod staternes suveræne ret og ønsker om selv at bestemme – uden international indblanding.

Der er klart et langt stykke vej endnu.

Artikel 15

NATIONALITET

1. *Enhver har ret til en nationalitet.*
2. *Ingen må vilkårligt berøves sin nationalitet eller nægtes ret til at skifte nationalitet.*

Artikel 15 i den Universelle erklæring om Menneskerettighederne findes en bestemmelse, som fastslår, at **enhver har ret til en nationalitet**. Og det tilføjes: **Ingen må vilkårligt – dvs. uden grund – fratages sin nationalitet eller nægtes retten til nationalitet**.

Et menneskes nationalitet er en meget betydningsfuld ting. Den er udtryk for et bånd mellem den enkelte borger og hans land og omfatter så abstrakte, men dog så reelle fænomener som loyalitet, forsvarsvilje, fælles interesser og en fælles historie og en fælles fremtid.

Man har samtidigt givet udtryk for, at et menneskes nationalitet er udtryk for **retten til at have rettigheder**. Som danskere har vi rettigheder i Danmark, som andre ikke har. Vi har ret til at være her. Vi har stemmeret, og vi har ret til at beklæde alle de stillinger, vi måtte være kvalificerede til.

Det særlige og enestående ved retten til nationalitet er også fremhævet i vor danske grundlov, der bestemmer, at dansk nationalitet ikke kan tildeles administrativt, men kun ved

NATIONALITET

en særlig lov, som folketinget i fuld offentlighed skal stemme om.

Det var måske at overdrive kravet om dansk indfødsret vel meget, når der i en nu ændret lov stod, at man ikke kunne være taxachauffør medmindre man havde dansk indfødsret. Den slags krav burde forbeholdes de situationer, hvor en person udøver en form for øvrighedsmyndighed, og det kan man vel næppe påstå, at en taxachauffør gør.

Loven om vognmandsvirksomhed var imidlertid et klart udtryk for en tankegang, der netop gjorde det nødvendigt at medtage retten til nationalitet som en del af menneskeretten. Det var, som om man i mange lande var blevet for restriktiv på bekostning af nogle elementære rettigheder.

Manglende nationalitet i den stat, hvor man opholder sig eller i det hele taget manglen på nationalitet – dvs. statsløshed – kan også internationalt være en katastrofe for den enkelte. Har man ikke en nationalitet, er der ingen stat, der beskytter én eller tager ansvaret for én, hvis man bliver dårligt behandlet i udlandet. Man har ingen stat, man kan betegne som sin hjemstat. Internationalt er man en paria – en udenforstående – som andre kan behandle efter forgodtbefindende.

Mange stater har ligefrem benyttet sig heraf ved at tage indfødsretten – nationaliteten – fra en gruppe borgere, som man særligt ville straffe eller vise sin afsky. Sovjet-Unionen fratog i 1925 ca. to millioner af deres borgere indfødsret, fordi de havde vist sig som modstandere af det kommunistiske regime. Tyskerne fratog i 1941 grupper af borgere indfødsretten på grund af, hvad man betegnede som "race-mæssige" årsager. Italien gjorde det samme i 1938. Dette

NATIONALITET

fortsatte efter anden verdenskrig, hvor Tjekkoslovakiet i 1945 fratog borgere af tysk og ungarsk oprindelse deres nationalitet, mens Polen i 1945 og Jugoslavien i 1948 tog tilsvarende skridt over for borgere af tysk oprindelse.

Der var altså god grund til at medtage nationalitetsspørgsmålet i Menneskerettighedserklæringen af 1948. Den løste ikke problemet, men satte fokus på spørgsmålet. Derved kom menneskerettighedserklæringen til at stå som fadder til og inspirator for en række internationale konventioner, der på mange måder forbedrede vilkårene. Dette var nu ikke nogen helt ringe konsekvens af en juridisk ikke-bindende menneskerettighedserklæring.

Artikel 16

ÆGTESKAB

- 1. Uden begrænsninger af racemæssige, nationalitetsmæssige eller religiøse grunde har mænd og kvinder, der har nået myndighedsalderen, ret til at gifte sig og stifte familie. De har krav på lige rettigheder med hensyn til indgåelse af ægteskab, under ægteskabet og ved dets opløsning.*
- 2. Ægteskab skal kun kunne indgås med begge parter frie og fulde samtykke.*
- 3. Familien er samfundets naturlige og fundamentale enhedsgruppe og har krav på samfundets og statens beskyttelse.*

Artikel 16 i den Universelle Verdenserklæring om menneskerettigheder indeholder tre regler, der alle handler om det samme, nemlig om ægteskabet.

Det fastslås for det første, at **voksne mænd og kvinder har ret til at gifte sig og stifte familie**. For det andet understreges det, **at ingen kan tvinges til at gifte sig**. Og endelig **at familien er den naturlige og fundamentale enhed i samfundet og at ægtefællerne skal have lige rettigheder**.

Denne bestemmelse er et klart eksempel på, at de stater, der formulerede Verdenserklæringen var forud for deres tid. De ønskede især ved denne bestemmelse, at Verdenserklærin-

ÆGTESKAB

gen skulle være en spydspids for liberale og humane ideer, selv om man var klar over, at erklæringen beskrev en retstilstand, som lå langt fra, hvad der var gennemført i de fleste lande i verden.

Man ønskede for det første at bekæmpe børneægteskaber. Vanskeligheden lå imidlertid i, at verdens forskellige kulturer havde forskellige aldersbetingelser for hvornår man kunne gifte sig. I vor del af verden lagde man vægt på en vis – om man vil – voksen modenhed. I andre lande var ægteskabsalderen alene bestemt af tidspunktet for pubertetens indtræden, altså kønsmodningen. I Gambia var ægteskabsalderen 12-14 år og i andre retssystemer kunne ægteskabsalderen for piger gå ned til 9 år og for drenge 12 år.

I de Forenede Nationer var man klar over, at bestræbelserne for at bekæmpe børneægteskaber måtte forstærkes. Med den moralske ballast, som staternes vedtagelse af Menneskerettighedserklæringen gav, vedtog man 16 år senere i 1964 en juridisk bindende konvention om de her omtalte emner, og man forpligtede staterne til – som det hedder – at træffe alle rimelige forholdsregler for at afskaffe sådanne sædvaner og gamle love for at sikre fuldstændig frihed i valg af ægtefælle, fuldstændig afskaffelse af børneægteskaber og bortgivelse og misbrug af unge piger før pubertetsalderen.

Mange stater – herunder de nordiske lande – sluttede sig til konventionen. Og det var jo let for os, da konventionens bestemmelser er i fuld overensstemmelse med vore samfunds menneskeopfattelse. Noget vanskeligere er det i andre lande, hvor religiøse bindinger og århundreders sædvane bestemmer betingelserne for familielivet.

Bestemmelsen om, at familien er den naturlige og funda-

ÆGTESKAB

mentale enhed i samfundet, kolliderer ofte med bestemmelsen om, at ægtefællerne skal være ligestillede under ægteskabet. I mange samfund – også i Europa – opfattes manden som familiens overhoved. Det giver ham en vis myndighed, der understreges af hans rådighed over familiens økonomi. Her er det svært at tale om ægtefællernes ligestilling. Også på dette punkt ønsker Verdenserklæringen imidlertid at være spydspids for liberale ideer.

I virkeligheden var det et imponerende mod, staterne lagde for dagen i 1948 ved at gøre op med fordomme og lidet frugtbare sædvaner. Og det må konstateres i dag, at selv om målene ikke er nået overalt, har den moralske værdi af vedtagelsen af Verdenserklæringen om Menneskerettigheder været den faktor eller katalysator, som har bevirket, at debatten om disse emner har været holdt i gang. Og kun på denne måde kan man gøre sig håb om forandringer.

Artikel 17

EJENDOMSRETEN

- 1. Enhver har ret til at eje ejendom såvel alene som i fællig med andre.*
- 2. Ingen må vilkårligt berøves sin ejendom.*

Alle vesteuropæiske forfatninger og adskillige andre Grundlove indeholder en regel om, at ejendomsretten er ukrænkelig, at alle har ret til at besidde ejendom og at ingen vilkårligt må berøves sin ejendom. Reglen står klart i forbindelse med de økonomiske systemer, som har været fremherskende i Vesten og som man i dag betegner som de frie markeds kræfter eller kapitalismen.

I 1948, da man diskuterede formuleringen af den Universelle Verdenserklæring om Menneskerettighederne, var der dyb uenighed om, hvorvidt man skulle medtage en regel om ejendomsrettens beskyttelse. Man havde i efterkrigstiden været vidne til omfattende nationaliseringer, hvor staten overtog store industrivirksomheder uden at give ejerne erstatning. Det blev der anført mange gode begrundelser for: Genopbygningen af den krigsramte industri og omfordelingen af ejendomsretten af hensyn til den fysisk arbejdende befolkning. Den havde på så mange måder båret krigens tungeste byrder. Havde det da nogen mening at sikre beskyttelsen af ejendomsretten ved en udtrykkelig bestemmelse i et menneskerettighedsdokument?

Ved sagens behandling i de Forenede Nationer var der mange meninger og debatindlæg. De gik alle ud på, at den enkelte stat i virkeligheden selv skulle have lov til at bestemme, i hvilket omfang man ville respektere ejendomsretten. Skulle den kun omfatte meget personlige goder og ikke f.eks. erhvervs- eller industrivirksomhed? Kunne en stat ved lov tvinge en borger til at opgive sin ejendomsret, hvis offentlige interesser – almenvellet – krævede det? Alle disse problemer, der resulterede i en byge af ændringsforslag, afspejlede klart den fundamentale politiske uenighed, der eksisterede i den socialistiske og den kapitalistiske del af verden. Og stater af begge typer var jo repræsenteret i de Forenede Nationer.

Resultatet af de ofte hårde debatter blev, at artikel 17 i Verdenserklæringen kom til at lyde: **alle har ret til alene eller sammen med andre at eje ejendom. Ingen skal vilkårligt fratages sin ejendom.**

Personligt har jeg det lidt svært med, at denne bestemmelse om ejendomsrettens ukrænkelighed er en del af menneskeretten. En menneskeret er en ret, som individet har, og som skal respekteres af alle, således at ingen regering eller lovgivningsmagt må fratage det enkelte menneske disse rettigheder. Det giver mening, når der er tale om retten til livet, til den personlige frihed, til ikke at blive underkastet tortur eller nedværdigende behandling, til trykkefrihed osv. De er alle sammen rettigheder, der er forudsætningen for at man kan eksistere og have et rimeligt liv i et demokratisk samfund.

Spørgsmålet om beskyttelsen af ejendomsretten er af en anden art. Det er et klart politisk spørgsmål, om samfundet skal bygges op på den ene eller anden politisk-økonomiske

EJENDOMSRETTE

model. Personligt vil jeg nok altid kæmpe for ejendomsrettens beskyttelse. Men jeg er betænkelig ved at kalde det for en menneskeret. Denne betegnelse bør forbeholdes de grundlæggende og ufravigelige rettigheder, som man ikke kan leve uden.

Det er, som om der er en tendens i tiden, der siger, at alt, hvad man kan lide, og som man tror på, skal betragtes som en menneskeret! I den Europæiske Union arbejder man for tiden på et dokument, der indeholder ca. 170 menneskerettigheder. Det er en uheldig udvanding af det vigtige menneskerettighedsbegreb, og det bør man være på vagt over for. Der skulle nemlig gå inflation i menneskerettighederne med den virkning, at respekten for dem formindskes.

Artikel 18

TANKE- og RELIGIONSFRIHED

Enhver har ret til tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed: denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller tro og frihed til enten alene eller i fællesskab med andre, offentligt eller privat, at give udtryk for sin religion eller tro gennem undervisning, udøvelse, gudsdyrkelse og overholdelse af religiøse forskrifter.

Artikel 18 i den Universelle Verdenserklæring om Menneskerettigheder indeholder en bestemmelse, der går ud på, at **enhver har tankefrihed, frihed til at have en overbevisning, til at have en religion og en tro og til at give udtryk for den – alene eller i fællesskab med andre – ved undervisning eller gudstjenester både privat og offentligt.**

Denne ret til tankefrihed og religionsfrihed hører til de fundamentale rettigheder, der er nævnt i stort set hvert eneste menneskerettighedsdokument, hvad enten det er et, der kun gælder i den enkelte stat eller – som her – et internationalt dokument.

Det er endda blevet hævdet, at selve ideen med at beskytte menneskerettigheder går tilbage til de oprindelige bestræbelser for at beskytte religiøse minoriteter. Dette er dog tvivlsomt, al den stund religiøs tolerance over for anderledes tænkende aldrig har syntes at være et af menneskehedens fremtrædende træk. Noget andet er, at den etik, som de store monoteistiske religioner bygger på, utvivlsomt er et

fast fundament for det moderne menneskerettighedsbegreb og fortsat præger udviklingen.

Verdenserklæringen definerer ikke, hvad der forstås ved "tanker", "overbevisning", og "religion", og de enkelte stater har organiseret forholdet mellem stat og religion på utallige forskellige måder. Det er derfor nok så overraskende, at næsten 50 lande har kunnet enes om en formulering som den, vi finder i Verdenserklæringen. Dette skyldes – har nogen sagt – at ateisterne var tilfredse med at "tanker" og "overbevisning" var nævnt før "religion". De mere liberale var tilfredse med at alle tre friheder var nævnt på samme niveau, uden at den ene tillægges mere vægt end nogen af de andre. Og de stærkt religiøse mennesker kunne opfatte "tanke og overbevisning" som svarende ikke blot til religion i almindelighed, men ligefrem til den eneste sande religion, dvs. den religion de tilsluttede sig.

Ved Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg havde vi en sag, som netop drejede sig om religionsfrihed og retten til frit at udbrede sin religion.

På en lille græsk ø bankede et medlem af Jehovas vidner på døren til et hus, hvor en ældre dame var alene hjemme. Han oplyste hende om, at han kom med en hilsen fra Olof Palme, den senere myrdede svenske statsminister, der var almindelig kendt i hele verden for sit arbejde for freden. Hun blev naturligvis nysgerrig, for hvorfor skulle hun få en hilsen fra Olof Palme, så hun lukkede ham ind i sin stue, hvor han dog hurtigt afslørede, at han udelukkende var kommet for at interessere hende for Jehovas vidner. Da han gik, efterlod han nogle religiøse skrifter. Konens mand var kirketjener i den lokale græsk-katolske kirke, og han blev både bange og vred, da han hørte om konens oplevelser. Han

TANKE- OG RELIGIONSFRIHED

meldte den besøgende til politiet, og nogen tid efter blev missionæren fra Jehovas vidner idømt 30 dages betinget fængsel for at have søgt at hverve proselytter for sin religion, der ikke var den officielle statsreligion, den græsk-katolske kirke.

Han klagede til Menneskerettighedsdomstolen. Han følte, at den græske regering ved at have en straffelov, der gjorde "proselytisme" til en kriminel handling, krænkede hans religionsfrihed. Han havde jo en menneskeret til at undervise i sin religion.

Han vandt sagen, men ikke alle dommere var enige i resultatet. Jeg selv tog afstand fra dommens resultat. Selv om jeg respekterer religionsfriheden, er det for mig vigtigt, at folk kan få lov til at være i fred i deres hjem. Når man kan forbyde bogsælgere og forsikringsagenter at trænge ind i private hjem med deres produkter, må en stat også have ret til uden at krænke menneskerettighederne at beskytte privatlivet og forbyde religiøse sælgere uopfordret at præsentere deres produkter i folks private hjem.

Religionsfrihed er for vigtig en sag til at blive præsenteret som et dørsalgprodukt.

Artikel 19

YTRINGSFRIHED

Enhver har ret til menings- og ytringsfrihed; denne ret omfatter frihed til at hævde sin opfattelse uden indblanding og til at søge, modtage og meddele oplysning og tanker ved et hvilket som helst meddelelsesmiddel og uanset landegrænser.

For nogle år siden blev Danmark dømt ved Menneskerettighedsdomstolen for at krænke ytringsfriheden i den såkaldte “Grønjakkesag”.

Danmarks Radios TV bragte i søndagens nyhedsudsendelse, der dengang hed “Søndagsjournalen”, et interview, hvor journalisten Jens Olaf Jersild havde bedt nogle grønjakker – sådan betegnede medlemmer af en nynazistisk bevægelse sig selv – om at fortælle om deres holdninger til fremmede. De unge mennesker, der havde fået et par øller for deres ulejlighed, benyttede gerne chancen til at fremkomme med deres uhyggeligt primitive racistiske bemærkninger, der var overordentlig grove og krænkende. Og det sad der så over en million seere og så og hørte på.

Der blev rejst sag mod Grønjakkerne, der blev dømt efter straffeloven, og dermed er de for så vidt ude af historien. Men der blev også rejst sag mod Jersild for overtrædelse af straffelovens forbud mod udbredelse af krænkende og forhånende racistiske bemærkninger, og ved Højesteret blev han dømt og fik en bøde på 1000 kr.

Han klagede til Menneskerettighedsdomstolen over Danmark, der efter hans mening ved højesteretsdommen havde krænket hans ret til **ytringsfrihed og til at søge, få og videregive oplysninger og tanker ved et hvilket som helst medie og på tværs af landegrænser**. Sådan var bestemmelsen oprindeligt formuleret i artikel 19 i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder og sådan blev den senere bekræftet i den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Danmark blev dømt og måtte betale erstatning til journalisten og betale bødeløbet tilbage.

Dommen har været genstand for megen debat både herhjemme og i Strasbourg. Det er klart, at ytringsfriheden ikke gælder ubegrænset. Havde der været tale om, at Danmarks Radio for at illustrere, hvad visse kredse beskæftigede sig med, i en tilsvarende udsendelse havde vist et flere minutter langt klip af en film med børneporno, er jeg overbevist om, at Danmarks Radio ikke kunne undskylde sig med retten til ytringsfrihed. Grænserne for, hvad man vil acceptere i vort samfund, ville være overskredet.

Men i Grønjakkesagen mente domstolens flertal, at Danmarks Radio befandt sig inden for ytringsfrihedens grænser. Ytringsfriheden kan jo – sagde man i dommen – ikke blot bruges til at udtrykke det, som alle kan lide. Men den kan også bruges til at provokere, chokere og sige ting, som er løgnagtige eller som virker krænkende. Det vigtige for et demokrati er, at alle synspunkter kan komme til orde.

Det afgørende for dommens resultat er antageligt to forhold, der skal ses i sammenhæng. For det første drejede det sig om en journalist, hvis opgave er at beskrive, hvad der foregår i samfundet og bringe oplysninger ud til offentligheden.

YTRINGSFRIHED

den. For en sådan opgave bør der gælde så få indskrænkninger som muligt.

For det andet er der i Sydafrika, i Østeuropa og mange andre steder på Jorden i de seneste år sket store omvæltninger. Og de nye stater og regeringer præger udviklingen også på menneskerettighedsområdet. Det er helt klart, at disse stater og regeringer har erhvervet den erfaring, at når de har levet undertrykt af ondartede regimer i over 50 år, så hænger det bl.a. nøje sammen med, at der i de pågældende lande ikke var ytringsfrihed – og slet ikke for journalister – til at beskrive, hvad der i virkeligheden foregik. Denne erfaring har på europæisk og internationalt plan helt åbenbart skabt en tendens med hensyn til ytringsfrihedens grænser. Disse bør være så vide som muligt, og man bør i hvert fald ikke igen acceptere at diktatoriske magthavere flytter grænserne den gale vej til skade for det frie ord.

Ytringsfriheden er simpelthen forudsætningen for, at demokrati og menneskerettigheder kan eksistere.

Artikel 20

FORENINGS- og FORSAMLINGSFRIHED

- 1. Alle har ret til under fredelige former frit at forsamles og danne foreninger.*
- 2. Ingen kan tvinges til at være medlem af en forening.*

Den 12. juni 1990 indgav 5 græske borgere en ansøgning til den lokale græske domstol om at få registreret en forening, de havde dannet sammen med 49 andre grækere. De pågældende boede alle i det nordlige Grækenland i et område, der grænsede op til den tidligere jugoslaviske republik Makedonien og som nu – til Grækenlands store fortrydelse – kaldte sig “Den Socialistiske Republik Makedonien”.

De 5 græske borgere hævdede, at de var af “makedonsk etnisk oprindelse,” og at de havde en “makedonsk national bevidsthed”.

Den forening, de ønskede indregistreret, kaldte de “Hjemstavnsforeningen for Makedonsk Civilisation.”

Ansøgningen om foreningens registrering blev efter appel til højere instanser endeligt afslået af de græske domstole. Disse domstole hævdede, at foreningens virkelige formål var at befæste den ide, at der eksisterede en makedonsk

minoritet i Grækenland, og dette var i strid med Grækenlands nationale interesser og derfor i strid med græsk lov.

De græske domstole understregede, at den græske del af Makedonien – hvor foreningen havde tænkt sig at virke – altid har været græsk. Den kendsgerning at dele af befolkningen her talte et andet lokalt sprog, som i al væsentlighed var bulgarsk blandet med slavisk, græsk og albansk, beviste ikke at den lokale befolkning var af slavisk eller bulgarsk oprindelse. Det var den "Socialistiske Republik Makedonien", der på græsk territorium søgte at danne en slavisk makedonsk stat for at få adgang til Ægæerhavet. For at opnå dette, søgte de at få tilslutning blandt den del af den græske befolkning i området, der talte det lokale sprog. Og det var disse slaviske organisationer i udlandet, der havde instrueret til oprettelsen af "Hjemstavnsforeningen for Makedonsk Civilisation". De græske domstole betragtede det i øvrigt som en skærpende omstændighed, at to af foreningens stiftere havde været i København i 1990 for at deltage i Konferencen om Sikkerhed og Samarbejde i Europa (CSCE).

Registreringen af foreningen blev følgelig nægtet.

Foreningens stiftere indbragte sagen for Menneskerettighedsdomstolen, idet de gjorde gældende, at **forenings- og forsamlingsfriheden med fredelige formål for øje** var sikret allerede i den Universelle Verdenserklæring om Menneskerettigheder, artikel 20. Princippet om forenings- og forsamlingsfrihed var ligeledes bekræftet på den nævnte Konference for Sikkerhed og Samarbejde i Europa i 1990.

Menneskerettighedsdomstolen dømte Grækenland i en dom, der blev afsagt i juli 1998. Det nævntes bl. a. i dommen, at borgernes ret til at slutte sig sammen i et juridisk

FORENINGS- OG FORSAMLINGSFRIHED

fællesskab for sammen at varetage fælles interesser, var et af de mest markante udslag af foreningsfriheden, og uden denne ret ville foreningsfriheden være meningsløs.

Den måde, hvorpå et land gennem sin lovgivning behandler denne frihed i praksis, afslører på hvilket stadium af demokratisk udvikling det pågældende land befinder sig. Naturligvis har en stat ret til at sikre sig, at foreningens formål og faktiske aktiviteter er i overensstemmelse med loven, men en sådan kontrol kan kun finde sted med respekt for menneskerettighederne.

Det følger heraf, at statens ret til at forbyde foreninger nødvendigvis må være begrænset, da retten til forenings- og forsamlingsfrihed er en nødvendig bestanddel af et demokrati. Uden denne ret kan ingen politiske partier dannes, og fagforeninger vil ikke kunne fungere. Igennem den europæiske historie har det netop været debatten i og mellem partierne samt ønsket om fagforeningernes beskyttelse af deres medlemmer, der har præget udviklingen. Det er utvivlsomt sådanne fundamentale synspunkter, der har påvirket domstolens flertal snarere end kendskabet til den politiske ustabilitet i området.

Hele sagen er et klart eksempel på, hvorledes den internationale anerkendelse af de traditionelle Menneskerettigheder fortsat er nødvendige for at sikre den demokratiske udvikling på tværs af magthavernes nogle gange meget kortsynede interesser.

Artikel 21

DEMOKRATI

- 1. Enhver har ret til at deltage i sit lands styre enten direkte eller gennem frit valgte repræsentanter.*
- 2. Enhver har ret til lige adgang til offentlige embeder og hverv i sit land.*
- 3. Folkets vilje skal være grundlaget for regeringens myndighed; denne vilje skal tilkendegives gennem periodiske og virkelige valg med almindelig og lige valgret og skal udøves gennem hemmelig afstemning eller tilsvarende frie afstemningsmåder.*

Hvad er en demokratisk stat?

Spørgsmålet om demokrati spiller en stor og afgørende rolle i forbindelse med Verdenserklæringen om Menneskerettigheder. Mange af de menneskerettigheder, vi har beskrevet, sikrer ikke blot det enkelte menneskes rettigheder og livskvalitet, men er også nødvendige for at sikre en demokratisk samfundsudvikling. Det gælder således i høj grad ytringsfriheden (artikel 19), forenings- og forsamlingsfriheden (artikel 20), men for så vidt også den frihed for undertrykkelse, der bl.a. ligger i bestemmelserne om, at alle er født frie og lige (artikel 1), og at alle er lige for loven og har ret til at blive beskyttet mod forskelsbehandling (artikel 7).

Det er derfor noget uhyre vigtigt, når Verdenserklæringen midt i afsnittet om de politiske rettigheder har en bestemmelse i artikel 21, der ikke alene omtaler de umistelige rettigheder, som det enkelte individ har over for sin stat, men ligefrem beskriver de betingelser, der skal være opfyldt, for at man kan tale om en demokratisk stat, hvor menneskerettighederne giver mening.

Verdenserklæringen taler om, at **enhver har ret til at tage del i styret af sit land enten direkte eller gennem frit valgte repræsentanter**. Stemmeretten skal tilfalde enhver borger, og det er jo noget nyt. Det er jo ikke så forfærdeligt mange år siden, at kvinder og tyende ikke havde stemmeret i Danmark. Og i mange lande er en ligestilling endnu ikke gennemført.

Man kan rejse det spørgsmål, om en stat der vil overholde menneskerettighederne skal give tilflyttere, indvandrere og flygtninge stemmeret. Svaret er, at det skal den ikke. Hele den bestemmelse, vi drøfter, adskiller sig fra de øvrige bestemmelser i menneskerettighedserklæringen ved ikke at beskrive ethvert menneskes umistelige ret. Her taler man kun om mennesket som borger – eller om man vil – som statsborger i et samfund. Det er statsborgerens rettigheder, der beskrives.

Dette ser man tydeligt, når det yderligere fastslås, at **enhver skal i sit land have ret til lige adgang til den offentlige service**. Dette betyder jo dels, at man ikke er forpligtet til at give f.eks. frit hospitalsophold eller fri alderdomsforsørgelse til enhver, der tager ophold i et land, men betydningen af denne bestemmelse ligger navnlig i, at man ikke har lov til at nægte nogle af sine borgere den offentlige service, fordi

DEMOKRATI

de f.eks. tilhører et mindretal eller en anden stamme end den regerende majoritet.

Endeligt bestemmes det, at **grundlaget for et lands styre er folkeviljen, som den kommer til udtryk gennem periodiske, frie og hemmelige valg, der bygger på den lige valgret.**

Et demokratisk styre bygger på folkets vilje. Med denne bestemmelse som en del af Verdenserklæringen om Menneskerettigheder har man fastslået en målsætning. Og man har samtidig – også som en målsætning – erklæret, hvilke nationer man ønsker at acceptere i fællesskabet mellem civiliserede stater.

Artikel 22

TRYGHED

Enhver har som medlem af samfundet ret til social tryghed og har krav på, at de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, der er uundværlige for hans værdighed og hans personligheds frie udvikling, gennemføres ved nationale foranstaltninger og internationalt samarbejde og i overensstemmelse med hver stats organisation og hjælpekilder.

Menneskerettighederne opstod naturligvis ikke med Verdenserklæringen om Menneskerettigheder. Fra England kendte man allerede i 1200-tallet Magna Charta, der især skulle beskytte den enkelte mod vilkårlig arrest. Fra USA fik vi Uafhængighedserklæringen fra 1776. Og fra Frankrig overtog den vestlige civilisation de rettigheder, som var blevet et resultat af den Franske Revolution i 1789.

Skønt de strækker sig over et tidsrum på over 700 år, er der naturligvis en sammenhæng mellem disse betydningsfulde erklæringer om menneskets umistelige rettigheder. De vedrører praktisk taget alle de rettigheder, vi med et ikke helt præcist udtryk betegner som de "borgerlige, personlige" frihedsrettigheder. Det er især retten til personlig frihed – altså sikkerhed mod vilkårlig fængsling – retten til religionsfrihed, til ytringsfrihed og til forenings- og forsamlingsfrihed.

Det helt særlige ved de Forenede Nationers Verdenser-

TRYGHED

klæring om Menneskerettigheder er først og fremmest den omstændighed, at alle verdens nationer, som dengang var de toneangivende – og det var 48 i alt – kunne enes om en fælles formulering, hvilket har givet Verdenserklæringen enorm politisk og moralsk vægt.

Men dertil kommer, at de Forenede Nationer for første gang i historien på internationalt plan introducerede de økonomiske og sociale rettigheder som en del af hvert enkelt menneskes umistelige rettigheder. Man gjorde det ved at formulere en formålsparagraf – eller paraplybestemmelse – i artikel 22, der har følgende indhold:

Enhver har, som medlem af et samfund, retten til social tryghed, og har krav på, at uundværlige økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder gennemføres ved nationale foranstaltninger og internationalt samarbejde og i overensstemmelse med hver stats organisation og ressourcer.

Artiklens noget snørklede formulering illustrerer meget godt de politiske modsætninger, der fandtes blandt FN's medlemstater. I nogle stater havde man allerede 100 år tidligere givet arbejderklassen visse sociale goder for at sikre sig deres loyalitet mod statsmagten og for at undgå revolutionære bevægelser. I andre lande – her først og fremmest de nordiske, men ikke kun dem – havde man omkring århundredeskiftet indført forskellige tryghedsordninger til at dække risikoen for ulykker, sygdom, alderdom eller arbejdsløshed. Meget få af disse ordninger var gældende for "enhver" på det tidspunkt, hvor Menneskerettighedserklæringen blev vedtaget. Ordningerne gjaldt kun for de absolut fattigste.

Også de politiske modsætninger mellem de socialistiske lande, anført af Sovjet-Unionen, og de øvrige stater spillede

TRYGHED

ind ved formuleringen. De socialistiske lande var betydeligt mere interesserede i, at de sociale forpligtelser, der påhvilede staterne, blev fremhævet stærkere end flere af de mere politiske rettigheder for den enkelte.

Når man i det hele taget blev enig om en formulering af det ønskelige i at sikre ethvert menneskes ret til social tryghed, skyldtes det blandt andet, at man bevidst undlod at fastsætte en minimumsgrænse for de sociale og økonomiske rettigheder, der var ufravigelige for at sikre menneskers værdighed og personlige udvikling. Fastsættelsen af disse minimumsrettigheder til goder og til offentlig service og – svarende hertil – staternes forpligtelser til at sørge for, at de er til stede, overlod man til fremtiden.

At menneskerettigheder nu også omfattede økonomiske og sociale rettigheder er et stormskridt i den juridiske udvikling. Men der er på dette område fortsat store udfordringer, som det internationale samfund står over for.

Artikel 23

ARBEJDE

- 1. Enhver har ret til arbejde, til frit valg af beskæftigelse, til retfærdige og gunstige arbejdsvilkår og til beskyttelse mod arbejdsløshed.*
- 2. Enhver har uden forskel ret til lige løn for lige arbejde.*
- 3. Enhver, der arbejder, har ret til et retfærdigt og gunstigt vederlag, der sikrer ham selv og hans familie en menneskeværdig tilværelse, og om fornødent tillige til andre sociale beskyttelsesforanstaltninger.*
- 4. Enhver har ret til at danne og indtræde i fagforeninger til beskyttelse af sine interesser.*

I forbindelse med omtalen af artikel 22 er det nævnt, at en af de største fornyelser, som Verdenserklæringen har medført for den internationale debat og det enkelte menneskes retsstilling, er den omstændighed, at Verdenserklæringen fra 1948 som det første menneskerettighedsdokument overhovedet omtaler de økonomiske og sociale og kulturelle rettigheder som en del af menneskeretten.

Den første af de rettigheder, der nævnes i Verdenserklæringen – og dermed den vigtigste – er bestemmelsen om, at **enhver har ret til arbejde, til frit valg af beskæftigelse, til retfærdige og gunstige arbejdsvilkår og til beskyttelse mod**

arbejdsløshed. Og det tilføjes, at **enhver uden forskel har ret til lige løn for lige arbejde.**

Disse formuleringer udtrykker klart en målsætning, som også for 50 år siden var en del af det, som man i de fleste moderne samfund stræbte efter. De, der formulerede disse bestemmelser, var naturligvis ganske klar over, at i intet samfund havde man opnået, at retten til arbejde var en juridisk ret, men man fandt det af mange grunde ikke desto mindre vigtigt at tiltræde formuleringen.

Bestemmelsen i Verdenserklæringen er da heller ikke helt uden betydning. Såfremt et samfund bevidst fører en økonomisk politik, der fremmer arbejdsløsheden for f.eks. at holde lønningerne nede, foreligger der utvivlsomt en overtrædelse af menneskerettighederne.

Vægten i bestemmelsen skal imidlertid lægges på ordene "enhver uden forskel". Det betyder, at man ikke vilkårligt må diskriminere, dvs. udelukke visse grupper eller enkeltpersoner fra at tage et arbejde, som de faktisk kan bestride. I Danmark har vi sådanne regler, der forbeholder visse typer arbejde og erhvervsaktiviteter for danske statsborgere. Det kan være velbegrundet, hvis der er tale om arbejde, der forudsætter en ganske særlig loyalitet mellem de ansatte og staten. Sådan kender vi det ved visse former for tjenestemænd og inden for militæret. Men det kan også være opgaver, hvor den pågældende skal udøve en form for myndighed, f.eks. inden for toldvæsnet eller politiet. Her kan en forskelsbehandling være berettiget.

Men det nærmer sig jo i nogen grad parodiske tilstande, hvis man – som det tidligere er nævnt – kræver dansk ind-

ARBEJDE

fødsret for at køre taxa eller for at være vognmand. Det var da også glædeligt at se både befolkningens og myndighedernes spontane reaktion, da den danske praksis for nogen tid siden blev stillet i pressens gabestok. Der var ligeledes stærk reaktion mod, at folketinget ved modtagelsen af flygtninge fra Bosnien i sin tid havde bestemt, at disse ikke måtte tage nogen form for arbejde, ligesom de – som også tidligere nævnt – ikke måtte få behørig undervisning, da de jo kun skulle være her “midlertidigt”. Dette havde til følge, at såvel forbudet mod arbejde som mod undervisning ikke blev medtaget i nødloven fra April 1999 om modtagelsen af flygtninge fra Kosovo.

Menneskerettighederne vandt herved en lille sejr.

Artikel 24

FRIHED og FERIE

Enhver har ret til hvile og fritid, herunder en rimelig begrænsning af arbejdstiden, og til periodisk ferie med løn.

Det var et bemærkelsesværdigt og positivt skridt, at verdens toneangivende stater i 1948 søgte at sikre hvert menneske en så god tilværelse som muligt. Men det er efter min opfattelse i virkeligheden ikke helt logisk at betragte et lands sociale orden som en menneskeret. En menneskeret er jo en ret, som det enkelte menneske har, og som skal respekteres af alle regeringer og af lovgivningsmagten i alle lande. Dette er gennemførligt i hvert fald som en realistisk målsætning, når vi taler om de klassiske rettigheder som retten til liv, frihed for tortur, ytringsfrihed og lignende friheder. Det er noget anderledes med de sociale og økonomiske rettigheder. Disse bestemmes nu engang af de ressourcer, som en stat råder over, og det er svært at opnå eller bare tilstræbe ensartethed på dette område.

Dette bliver tydeligt, når man ser på artikel 24 i Verdenserklæringen, hvor der findes en bestemmelse, der siger, at **enhver har ret til hvile og fritid, en rimelig begrænsning af arbejdstiden og til periodisk ferie med løn.**

Disse rettigheder har til alle tider været i centrum for de mål, som arbejderbevægelsen i alle lande har kæmpet for, og de var allerede før Verdenserklæringens vedtagelse formuleret i de konventioner, der blev vedtaget af medlemssta-

terne og de faglige organisationer i den Internationale Arbejdsorganisation ILO, og senere i mange andre internationale traktater.

Artikel 24 omfatter i virkeligheden 3 regler:

For det første skal den sikre, at enhver har ret til regelmæssig hvile. Den regel er der ikke megen diskussion om. Den er accepteret i næsten alle lande og bygger vel i sin oprindelse på den ugentlige fridag, der findes i Det Gamle Testamente, hvor Gud, efter at have skabt himmel og jord på 6 dage, hvilede på den syvende dag. Sabbat er blevet en del af den sprogbrug, man benytter i moderne arbejdsret.

Den anden regel er mere kontroversiel, nemlig at arbejdstiden skal være begrænset. Det er netop et af de spørgsmål, der nok har været et kamptema overalt på jorden, men som det på den anden side ikke er muligt at sige noget konkret om. Arbejdstidens længde afhænger jo af en række faktorer som teknisk udvikling, arbejdets fysiske belastning, den enkelte stats økonomi, fagbevægelsens relative styrke osv. Det er da heller ikke lykkedes i nogen af de internationale organisationer, der specielt beskæftiger sig med arbejdsmarkedsspørgsmål, at sætte konkrete tal på reglen om arbejdstidens begrænsning. Dette må overlades til hver enkelt stat. Reglen i menneskerettighedserklæringen understreger spørgsmålets fundamentale betydning.

Den tredje regel om ret til ferie med løn har været under konstant udvikling. I 1934 var ferie med løn kun anerkendt i 12 lande (herunder Danmark) og feriens længde var dengang mellem fire dage og tre uger. I Danmark diskuterer man nu, om den betalte ferie skal udstrækkes til 6 uger. Hvis dette er en menneskeret i den betydning, som vi til-

FRIHED OG FERIE

lægger en sådan ret, så må vi konstatere, at Danmark med hensyn til opfyldelsen af menneskerettighedserklæringens krav er på forkant med en udvikling, der dog næppe (endnu?) accepteres i alle andre lande.

Artikel 25

VELFÆRD

1. *Enhver har ret til en sådan levestod, som er tilstrækkelig til hans og hans families sundhed og velfære, herunder til føde, klæder, bolig og lægehjælp og de nødvendige sociale goder og ret til tryghed i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom, uarbejdsdygtighed, enkestand, alderdom eller andet tab af fortjenstmulighed under omstændigheder, der ikke er selvforskyldt.*
2. *Mødre og børn har krav på særlig omsorg og hjælp. Alle børn skal, hvadenten de er født i eller uden for ægteskab, have den samme sociale beskyttelse.*

Artikel 25 i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder er en lang og meget detaljeret beskrivelse af det enkelte menneskes sociale og økonomiske rettigheder. Det nævnes bl.a., at **enhver har ret til en sådan levestod, som er tilstrækkelig til hans og hans families sundhed og velfære, klæder, bolig og lægehjælp**. Endvidere nævner man, at **enhver har ret til tryghed i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom, enkestand, alderdom eller andet tab af fortjenstmulighed, der ikke er selvforskyldt**.

Det er formuleringer som denne, der rejser spørgsmålet, om det nu også er rigtigt, at Verdenserklæringen om Menneskerettigheder er universel, dvs. at den gælder for enhver over hele kloden. Formuleringen af alle disse goder synes bedre at passe til et katalog for en socialminister i en mo-

derne velfærdsstat, hvor alle disse rettigheder for længst er udviklet, end for regeringen i et fattigt land i den tredje verden, hvor man kæmper mod hungersnød og sygdom.

I dag er situationen vel den, at en bindende formulering af de sociale og økonomiske rettigheder møder nogen modstand i USA, men er accepteret i Vesteuropa. Ligestilling mellem mænd og kvinder møder modstand i de muslimske lande, men respekteres i Vesteuropa og i de tidligere socialistiske lande, ytringsfriheden anerkendes stort set som ubegrænset i USA og i de tidligere undertrykte lande, men er vel nok mere begrænset i Europa i øvrigt. Og minoritetsrettigheder har det normalt dårligt i Vesteuropa, da anerkendelsen af rettigheder for mennesker, der er anderledes, i nogle lande strider mod ideen om en homogen nation og er uforenelig med en nationalistisk tankegang. Stridighederne på Balkan i disse år er et klart eksempel herpå.

Hvor er universaliteten blevet af? Den er der simpelthen ikke, eller rettere, den er mere politisk end den er reel.

Det, som staterne ønskede for 50 år siden med de økonomiske og sociale menneskerettigheder, var at sætte en proces i gang. Man ville formulere det endelige mål, som man kunne stræbe imod, og man ville have en målestok – et indhold for disse mål. Og så håbede man på, at udviklingen ville gå i den rigtige retning.

Og det gjorde den også i nogen grad. Synspunkterne, som de var blevet formuleret i Verdenserklæringen, blev videreført i den Internationale Konvention om økonomiske, sociale og kulturelle Rettigheder af 1966, der i modsætning til Verdenserklæringen var et folkeretligt bindende dokument. Men hertil kom utallige konferencer, der beskæftigede sig

med forskellige aspekter af de økonomiske og sociale rettigheder.

Blandt disse kan specielt nævnes Københavner-konferencen i marts 1995. København var her vært for 187 stater og regionale økonomiske organisationer. I konferencens løb blev der holdt et topmøde mellem de tilstedeværende stats-
overhoveder. Man vedtog her et slutdokument, der i et særligt kapitel navnlig pegede på behovene i udviklingslandene i den tredje verden. Man besluttede bl.a. at lette overførelsen af international finansiering, teknologi og menneskelig viden for at skabe nye ressourcer. Samtidigt understregede man vigtigheden af den hurtige opfyldelse af det aftalte mål om at betale 0,7% af bruttonationalproduktet som international bistandshjælp. Det er i øvrigt et mål, som Danmark – i modsætning til de fleste andre lande – opfylder.

De økonomiske og sociale menneskerettigheder, der første gang blev formuleret i Verdenserklæringen, er for alvor kommet på den internationale dagsorden.

Artikel 26

UNDERVISNING

1. *Enhver har ret til undervisning. Undervisningen skal være gratis, i det mindste på de elementære og grundlæggende trin. Elementær undervisning skal være obligatorisk. Teknisk og faglig uddannelse skal gøres almindelig tilgængelig for alle, og på grundlag af evner skal der være lige adgang for alle til højere undervisning.*
2. *Undervisningen skal tage sigte på den menneskelige personligheds fulde udvikling og på at styrke respekten for menneskerettigheder og grundlæggende friheder. Den skal fremme forståelse, tolerance og venskab mellem alle nationer og racemæssige og religiøse grupper, og den skal fremme De forenede Nationers arbejde til fredens bevarelse.*
3. *Forældre har forsteret til at vælge den form for undervisning, som deres børn skal have.*

Enhver har ret til undervisning, hedder det i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder. Og det tilføjes i Artikel 26, at **elementær undervisning skal være gratis og obligatorisk**. Om undervisningens indhold siges det, at den bl.a. skal tilstræbe at **styrke respekten for menneskerettigheder og grundlæggende friheder**. Den skal fremme **forståelse og tolerance mellem alle nationer og racemæssige og religiøse grupper**.

UNDERVISNING

For en dansker giver en sådan bestemmelse ikke anledning til de store problemer, da retten til undervisning er sikret i vor Grundlov. Og dog har vi haft nogle tilfælde, hvor vort undervisningssystem kom på kollisionskurs med menneskerettighederne.

Da vi for nogle år siden modtog mange flygtninge fra Bosnien, bestemte man – som det tidligere er berørt – at så længe deres asylansøgning var under behandling, og det kunne navnlig for denne gruppe flygtninge godt tage flere år, fik asylansøgenes børn tilbud om undervisning i 15 timer om ugen i dansk sprog og dansk kultur. Inden for disse 15 timer måtte man så finde plads til undervisning i engelsk og matematik. Børn over 17 år fik på linie med de voksne asylansøgere tilbud om 60 timers danskundervisning inden for hele asylperioden.

Denne begrænsning af undervisningen for så stor en gruppe mennesker kan næppe siges at opfylde de krav, som det internationale samfund har formuleret om retten til undervisning. Og man har da også nu fornuftigvis ophævet denne begrænsning af undervisningsretten for asylansøgere og deres børn.

For nogle år siden – i 1976 – afgjorde Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg en sag mod Danmark netop om retten til undervisning. Sagen var anlagt af tre forældrepar, der alle havde børn i danske skoler. Forældrene protesterede mod, at folketinget ved lov havde indført integreret og tvungen seksualundervisning i folkeskolen. De havde på børnenes vegne søgt fritagelse for, at deres børn deltog i denne seksualundervisning. De fandt, at denne stred mod deres opfattelse af den kristne religion. De påberåbte sig

den europæiske Menneskerettighedskonvention, der bygger på Verdenserklæringen og mere præcist bestemmer, at staten skal respektere forældrenes ret til at sikre, at undervisningen er i overensstemmelse med deres egen religiøse og filosofiske overbevisning. Domstolen frifandt Danmark, idet man bl.a. fastslog, at børn i Danmark uden vanskelighed selv kan skaffe sig alle de informationer om seksuallivet, de måtte ønske. Meningen med undervisningen er at give dem disse informationer mere præcist, korrekt, objektivt og videnskabeligt. Dette – sagde man i dommen – kan ikke være en overtrædelse af menneskerettighederne.

Det tredje eksempel, der kan nævnes, kan tænkes at blive aktuelt i den nærmeste fremtid. Det har været nævnt i pressen, at det herværende ubetydelige nazistparti har tænkt på at oprette en skole på nazistisk grundlag med statsstøtte. Det vil i givet fald her være et spørgsmål, om den rummelighed, vi har i det danske undervisningssystem, kombineret med menneskerettighedernes bestemmelse om undervisningsret, vil være til hinder for, at man fra dansk side nægter at give et statstilskud med den virkning, at skolen aldrig kommer op at stå. Her kan man for det første henvise til, at allerede den bestemmelse, vi her beskæftiger os med, siger at undervisningen skal fremme forståelse og tolerance mellem racemæssige og religiøse grupper. Og det er ikke just, hvad man kan forvente af en nazistisk skole. Men dertil kommer, at det også står i Verdenserklæringen, at menneskerettigheder ikke må fortolkes som givende nogen stat, gruppe eller enkeltperson hjemmel til at indlade sig på nogen virksomhed eller foretage nogen handling, der tilsigter at nedbryde nogen af de i erklæringen nævnte rettigheder og friheder. Man kan altså ikke bruge menneskerettighederne til at krænke andres menneskerettigheder.

UNDERVISNING

Denne regel er i øvrigt gentaget i Den europæiske Menneskerettighedskonvention, der er en del af dansk ret.

En nazistisk ideologi, som repræsenterer alt hvad de Forenede Nationer har bekæmpet, kan således ikke påberåbe sig menneskerettighederne. Planerne om at oprette en nazistskole er forhåbentlig ikke andet end en tåbelig provokation.

Artikel 27

KULTUR

1. *Enhver har ret til frit at deltage i samfundets kulturelle liv, til kunstnydelse og til at blive delagtiggjort i videnskabens fremskridt og dens goder.*
2. *Enhver har ret til beskyttelse af de moralske og materielle interesser, der hidrører fra en hvilken som helst videnskabelig, litterær eller kunstnerisk frembringelse, som vedkommende har skabt.*

Artikel 27 i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder indeholder en bestemmelse om, at kulturelle rettigheder er en del af menneskeretten.

Erklæringen fastslår, at **enhver har ret til at deltage i samfundets kulturelle liv, til kunstnydelse, og til at få del i videnskabelige fremskridt.**

At man har medtaget kulturelle rettigheder i Menneskerettighedserklæringen, skyldes flere forhold: Man havde klart forståelsen af, at kultur – hvordan dette begreb så end nærmere defineres – spiller en afgørende rolle for mange folkeslag. Som gruppe eller som medlem af et samfund må man have ret til at deltage i gruppens eller samfundets kulturelle liv. En udelukkelse fra en sådan deltagelse vil givet være udtryk for en uberettiget diskrimination og i hvert fald medføre tab af livskvalitet.

KULTUR

Hertil kommer, at netop kulturelle rettigheder har været genstand for international beskyttelse i mange år før vedtagelsen af Verdenserklæringen. At undlade at nævne de kulturelle rettigheder, ville kunne opfattes som en afstandtagen fra de resultater, der på dette område allerede var opnået. Og så spillede det naturligvis en rolle, at de kulturelle rettigheder er nævnt i selve FN-pagten, og at staterne oprettede en særlig international organisation UNESCO – altså de Forenede Nationers Organisation for Undervisning, Videnskab og Kultur.

Selv om det udtrykkeligt er nævnt, at enhver har ret til kunstyndelse, er denne ret ikke altid blevet forsvaret af magthaverne. Tværtimod har man også i vore dage eksempler på, at magthaverne har fundet, at den frie adgang til litteratur eller musik kunne skade det enkelte menneske eller magthavernes position. Man har ofte begrundet dette med falske argumenter om, at man skred ind af hensyn til de religiøse følelser eller af hensyn til sædeligheden. I frisk erindring er jo den *fatwa*, dødsdom, som det iranske styre har afsagt over forfatteren Salman Rushdie i forbindelse med bandlysningen af hans bøger.

Men også musik kan opfattes som farlig. Det tidligere medlem af Beatles, Paul McCartney, måtte ikke i 1971 i det engelske BBC spille en sang med teksten "Give Ireland back to the Irish" – "Giv Irland tilbage til Iernerne". Et lignende forbud ramte den pragtfulde komponist Cole Porter, der ikke i BBC måtte synge en sang, der indeholdt linien: "I got a kick out of cocaine" – "Jeg blev høj af kokain". Han klarede imidlertid problemet ved at forandre linien til "I got my Perfume from Spain" – "Jeg fik min parfume fra Spanien". Det var i hvert fald uskadeligt.

KULTUR

Der er ingen tvivl om, at de kulturelle rettigheder og den kulturelle frihed har meget at kæmpe imod, før man kan hævde, at de er en aktuel del af menneskerettighederne.

Artikel 28

RETSORDEN

Enhver har krav på en social og international orden, i hvilken de i denne erklæring nævnte rettigheder og friheder fuldt ud kan virkeliggøres.

Artikel 28 i Verdenserklæringen er en bestemmelse, der siger, at **enhver er berettiget til at leve i en social og international retsorden, hvor de rettigheder og friheder, der indeholdes i denne erklæring kan blive helt og fuldt realiseret.**

Det er jo smukt formuleret. Ikke desto mindre må det fastholdes, at de Forenede Nationers Verdenserklæring om Menneskerettighederne ikke som en lov er et forpligtende juridisk dokument, der giver den enkelte nogle rettigheder, som kan håndhæves over for den enkelte stat. Hvis en lov f.eks. giver en fraskilt ægtefælle ret til at få et underholdsbidrag fra den anden, så kan denne ret gennemtvinges ved en dansk domstol. Og hvis pengene stadig ikke bliver betalt, kan man gå til fogeden for at få hjælp til at få pengene op af skyldnerens tegnebog.

Verdenserklæringen giver ikke mulighed for, at man kan anlægge sag mod en regering for menneskerettighedskrænkelser, hverken ved nationale eller internationale domstole. Og man har i hvert fald ingen sanktioner mod den stat, der sætter sig ud over reglerne.

Mange af de regler, som Verdenserklæringen indeholder, er heller ikke formuleret som juridiske regler. Men hvad er da meningen med at lave et omfattende dokument?

Betydningen af det, der skete for 50 år siden, er mangeartet og bør ikke undervurderes:

For det første var det vigtigt, at verdenssamfundet på det menneskelige plan formulerede de målsætninger og de opgaver man stod over for i efterkrigstiden. Man vidste naturligvis, at såvel på det traditionelle område for menneskerettighederne – personlig frihed, ytringsfrihed osv. – som på det sociale og økonomiske område, var de krav, man formulerede i Verdenserklæringen, langt fra opfyldt. Men nu havde man da med FN's autoritet formuleret en standard, og ved hjælp af denne kunne man da vurdere de demokratiske fremskridt.

For det andet viste det sig, at der i de følgende år opstod et større antal nye stater, som følge af frigørelsen fra tidligere tiders koloniherrredømme. Disse nye stater skulle alle have en ny forfatning. I mange af disse nye forfatninger optog man simpelthen Verdenserklæringen om Menneskerettigheder som en del af den nationale forfatning. Dermed havde man i landene fået nogle juridisk bindende regler, der var i overensstemmelse med hvad verdens nationer fandt ret og rimeligt, og menneskerettighederne fik derved status af lov, der kunne håndhæves ved de nationale domstole.

For det tredje var alle de, der deltog i formuleringen af Verdenserklæringen ganske klar over, at det man var ved – nemlig at formulere et uforpligtende dokument om menneskets rettigheder – kun var en begyndelse på en udvik-

RETSORDEN

ling, som man ønskede at sætte i gang. Man forudså, at denne erklæring ville blive fulgt op af internationale konventioner og aftaler landene imellem. Disse konventioner ville uddybe principperne og omdanne dem til juridisk bindende regler. Men man var jo nødt til at tage et enkelt skridt ad gangen.

Disse forhåbninger om en udvikling blev ikke gjort til skamme. Knap 20 år efter vedtog FN, der nu bestod af næsten dobbelt så mange stater, Konventionerne om de civile og borgerlige Rettigheder og Konventionen om de økonomiske Rettigheder og ikke mindst Det sociale Charter, alle fra 1966. Alle disse dokumenter er uddybning og videreførelse af de principper, man blev enig om i Verdenserklæringen. Det var imidlertid dette dokument, der satte udviklingen i gang og bestemte retningen.

Artikel 29

MENNESKERETTIGHEDERNES GRÆNSER

1. *Enhver har pligter over for samfundet, der alene muliggør personlighedens frie og fulde udvikling.*
2. *Under udøvelsen af sine rettigheder og friheder er enhver kun underkastet de begrænsninger, der er fastsat i loven alene med det formål at sikre skyldig anerkendelse af og hensyntagen til andres rettigheder og friheder og med det formål at opfylde de retfærdige krav, som moralen, den offentlige orden og det almene vel stiller i et demokratisk samfund.*
3. *Disse rettigheder og friheder må i intet tilfælde udøves i strid med De forenede Nationers formål og principper.*

Når man læser hele Verdenserklæringen igennem, er det kun naturligt, at man bliver grebet af tvivlens nådegave.

Kan det virkelig være sandt, at enhver har krav på et liv i frihed og sikkerhed uden diskrimination? At man ikke må underkastes tortur eller nedværdigende behandling? At man altid kan gå til uafhængige og upartiske domstole, hvis man har en tvist? Og at alle har ret til social tryghed og til en levestandard, der er tilstrækkelig for deres sundhed og velvære?

Og kan det virkeligt være sandt, at samtlige stater der har stemt for Verdenserklæringen, kunne gøre det uden den ringeste følelse af flovhed over, at ikke alle disse gode regler blev respekteret i deres eget land?

Svaret på disse spørgsmål finder vi i artikel 29, der i nogen grad – men ikke urimeligt – afsvækker nogle af de formulerede rettigheder.

For det første fastslår man, at **enhver har pligter over for samfundet, fordi det er dette samfund, der alene muliggør personlighedens frie og fulde udvikling.** For det andet siges det, at **menneskerettighederne kan begrænses under hensyn til andres rettigheder og for at opfylde de krav som moral, offentlig orden og almindeligt velfærd stiller i et demokratisk samfund.**

Begge disse begrænsninger synes naturlige. Det er klart, at der til rettigheder svarer pligter. Man har endda i den seneste tid fra visse forhenværende statsmænds side – bl.a. Helmut Schmidt, Shimon Peres og Jacques Delors – søgt at starte en bevægelse, for at man i fremtiden skal tale om menneskepligter i stedet for menneskerettigheder.

Dette er efter min mening en misforståelse. Det kan ikke være opgaven for et menneskerettighedsdokument at opregne hvilke forpligtelser, individet har over for staten. Menneskerettigheder er jo et resultat af kampen om, hvem der skal have magten til at regulere tilværelsen. Skal al magt tilkomme staten? Eller tilkommer visse rettigheder og friheder individet, således at de skal respekteres af staten? Og det er individets rettigheder, der er menneskerettigheder. De pligter, individet har over for staten, skal staten nok selv finde ud af at formulere. Dette har aldrig været vanskeligt, da

magtbalancen jo altid er i statens favør. Det er det enkelte menneske, der skal beskyttes – ikke staten. Verdenserklæringen opregner da heller ikke hvilke forpligtelser, der tænkes på.

At menneskerettigheder skal forstås med visse begrænsninger er kun naturligt. Ingen bør have frihed til at skade andre. Problemet kommer frem mange steder og diskuteres ofte, men ikke kun, i forbindelse med ytringsfriheden. Må man benytte sin ytringsfrihed til at undergrave demokratiet? Må man foretage demonstrationer ved at forsamle sig, når dette vil medføre indre uroligheder eller måske endda borgerkrigs-lignende tilstande? Disse spørgsmål er vanskelige at besvare abstrakt og rummer mange både juridiske og moralske momenter. De berører netop balancen mellem samfundet og den enkelte, og denne balance kan blive bestemt på mange måder.

For det tredje indeholder artikel 29 en regel om, at **ingen kan udøve disse rettigheder i modstrid med de Forenede Nationers formål og principper**. Disse principper er ikke nærmere opregnet og fremgår ingen steder med blot nogenlunde klarhed. Men man kan med sikkerhed antage, at det nok vil være en overtrædelse, hvis man påberåbte sig menneskerettighederne – f.eks. ytringsfriheden – for at fremme apartheid, nazisme, krigsforbrydelser eller diktatur. De Forenede Nationer havde en åbenbar forpligtelse til at afbalancere menneskerettighederne med de interesser, som verdenssamfundet har pålagt organisationen at varetage.

For respekten for menneskerettighederne er det klart af betydning, at friheder og rettigheder ikke bør misbruges til at tilintetgøre andres frihed og rettigheder.

Artikel 30

FORTOLKNINGEN og GENNEMFØRELSEN

Intet i denne erklæring må fortolkes som givende nogen stat, gruppe eller enkeltperson hjemmel til at indlade sig på nogen virksomhed eller foretage nogen handling, der tilsigter at nedbryde nogen af de heri opregnede rettigheder og friheder.

Verdenserklæringen om de universelle Menneskerettigheder blev vedtaget i de Forenede Nationer af 48 stater. Næsten alle stater stemte for vedtagelsen. Ingen stemte imod. Kun Sovjet-Unionen, Hviderusland, Polen, Tjekkoslovakiet, Sydafrika, Saudi Arabien, Ukraine og Jugoslavien undlod at stemme.

Den sidste artikel – artikel 30 – i menneskerettighedserklæringen indeholder en vigtig bestemmelse. Det siges dér, at **intet i menneskerettighedserklæringen må fortolkes som givende nogen stat, gruppe eller enkeltperson ret til at indlade sig på nogen virksomhed eller foretage nogen handling, der tilsigter at nedbryde nogen af de her nævnte rettigheder eller friheder.**

Ved denne lidt tunge formulering forsøger man at besvare det klassiske spørgsmål om, hvorvidt de demokratiske rettigheder, man giver et menneske eller en gruppe, må benyttes til at bekæmpe demokratiet. Skal man elske friheden så

højt, at man kan risikere at elske den selv samme frihed ihjel?

De af verdens nationer, der mødtes for 50 år siden, besvarede klart dette spørgsmål med et nej. Og dette nej er senere gentaget i den Europæiske Menneskerettighedskonvention, der jo som tidligere nævnt er en del af dansk ret. Alligevel møder man ofte – også i vort land – det synspunkt, at f.eks. ytringsfriheden eller forsamlingsfriheden er ubegrænset. Alt er tilladt i frihedens navn. Man hævder, at hvis man forsøger at sætte en grænse, er den demokratiske frihed i fare, fordi en grænse aldrig kan sættes præcist.

Dette er naturligvis ikke rigtigt. Der er masser af tilfælde, hvor man må sætte en grænse mellem, hvad der er tilladt, og hvad der er forbudt. Dette har man domstolene til. Næsten enhver sag, der forelægges en dommer, er jo en balance mellem modsatrettede synspunkter, der kræver en afvejning. Dette er en normal juridisk opgave, og den vil naturligvis også kunne løses, når der er tale om menneskerettigheder og fundamentale friheder.

Ved Menneskerettighedsdomstolen havde vi for nylig en sag mod Tyskland, hvor en ung lærerinde under den kolde krig var blevet afskediget som kommunist efter reglerne om "Berufsverbot". Den tyske regering gjorde under sagen gældende, at hvis domstolen ikke godkendte retten til at afskedige en lærer, der var kommunist, hvordan kunne man så afskedige en lærer, der var nazist. Og det var for Tyskland en historisk nødvendighed at kunne gøre dette.

Domstolen dømte Tyskland til at betale lærerinden erstatning for uberettiget afskedigelse, da hun i sin beskedne stil-

ling næppe kunne betragtes som en trussel mod forfatningen. Men samtidig lod man forstå, at denne sag intet havde at gøre med en eventuel fremtidig sag om en nazistisk lærer. Man måtte holde tingene fra hinanden og bedømme hver sag for sig.

*

Det er tidligere nævnt, at Verdenserklæringen om Menneskerettigheder ikke er et juridisk dokument, hvor hver af de opregnede rettigheder kan kræves gennemført af det enkelte menneske. En sådan retstilstand blev først gennemført nogle år senere med oprettelsen af den Europæiske Domstol for Menneskerettigheder i Strasbourg, der nu gælder for de 41 europæiske lande, som er medlem af Europarådet.

Man kan derfor med god grund rejse det spørgsmål: Hvordan kan det være, at mange regeringer over hele kloden – desværre ikke alle – alligevel respekterer menneskerettighederne, uden at de egentlig kan tvinges hertil af f.eks. en international domstol?

Svaret herpå er i virkeligheden simpelt:

Det kan for det første skyldes hensynet til regeringens indenrigspolitiske situation. Blandt de stater, som var hovedforfatterne til Verdenserklæringen, er det i dag en politisk nødvendighed at føre en politik, der ikke er i modstrid med menneskerettighederne. Der kan naturligvis være enkeltstående overtrædelser. Men den positive politiske linie er oftest et demokratisk folkekrav, som regeringen af hensyn til sin overlevelse må imødekomme.

For det andet vil en regering altid udenrigspolitisk skulle

FORTOLKNINGEN OG GENNEMFØRELSEN

overveje de politiske omkostninger ved på den ene side at overholde menneskerettighederne og på den anden side at krænke menneskerettighederne. I denne afvejning af krydssende hensyn spiller den autoritet, som FN har givet Verdenserklæringen, afgørende ind til fordel for menneskerettighedernes overholdelse.

For det tredje – og især – har dette århundredes begivenheder klart vist, hvad der kan blive konsekvensen af ikke at respektere det enkelte menneskes rettigheder og integritet. Ganske vist plejer historien at gentage sig, men den gentager sig sjældent på samme måde. Og i det lange perspektiv må man nok konstatere, at menneskeheden gør fremskridt. Det har udviklingen efter Verdenserklæringen på mange måder illustreret.

Verdenserklæringen om Menneskerettigheder

Indledning

Da anerkendelse af den mennesket iboende værdighed og af de lige og ufortabelige rettigheder for alle medlemmer af den menneskelige familie er grundlaget for frihed, retfærdighed og fred i verden,

da tilsidesættelse af og foragt for menneskerettighederne har ført til barbariske handlinger, der har oprørt menneskeheden samvittighed, og da skabelsen af en verden, hvor menneskene nyder tale- og trosfrihed og frihed for frygt og nød, er blevet forkyndt som folkenes højeste mål,

da det er af afgørende betydning, at menneskerettighederne beskyttes af loven, hvis ikke mennesket som en sidste udvej skal tvinges til at gøre oprør mod tyranni og undertrykkelse,

da det er af afgørende betydning at fremme udviklingen af venskabelige forhold mellem nationerne,

da De forenede Nationers folk i pagten påny har bekræftet deres tro på fundamentale menneskerettigheder, på menneskets værdighed og værd og på lige rettigheder for mænd og kvinder, og har besluttet at fremme sociale fremskridt og højne levevilkårene under større frihed,

da medlemsstaterne har forpligtet sig til i samarbejde med De forenede Nationer at arbejde for fremme af almindelig respekt for og overholdelse af menneskerettigheder og fundamentale frihedsrettigheder,

da en fælles forståelse af disse rettigheder og friheder er af den største betydning for den fulde virkeliggørelse af denne forpligtelse, proklamerer

Plenarforsamlingen

derfor nu denne VERDENSERKLÆRING OM MENNESKERETTIGHEDERNE som et fælles mål for alle folk og alle nationer med det formål, at ethvert menneske og ethvert samfundsorgan stedse med denne erklæring for øje skal stræbe efter gennem undervisning og opdragelse at fremme respekt for disse rettigheder og friheder og gennem fremadskridende nationale og internationale foranstaltninger at sikre, at de anerkendes og overholdes overalt og effektivt, både blandt befolkningerne i medlemsstaterne og blandt befolkningerne i de områder, der befinder sig under deres styre.

Artikel 1.

Alle mennesker er født frie og lige i værdighed og rettigheder. De er udstyret med fornuft og samvittighed, og de bør handle mod hverandre i en broderskabs ånd.

VERDENSERKLÆRINGEN OM MENNESKERETTIGHEDER

Artikel 2.

Enhver har krav på alle de rettigheder og friheder, som nævnes i denne erklæring, uden forskelsbehandling af nogen art, f. eks. på grund af race, farve, køn, sprog, religion, politisk eller anden anskuelse, national eller social oprindelse, formueforhold, fødsel eller anden samfundsmæssig stilling.

Der skal heller ikke gøres nogen forskel på grund af det lands eller områdes jurisdiktionsforhold eller politiske eller internationale stilling, til hvilket en person hører, hvadenten dette område er uafhængigt, under formynderskab eller er et ikke selvstyrende område, eller dets suverænitæt på anden måde er begrænset.

Artikel 3.

Enhver har ret til liv, frihed og personlig sikkerhed.

Artikel 4.

Ingen må holdes i slaveri eller trældom; slaveri og slavehandel under alle former skal være forbudt.

Artikel 5.

Ingen må underkastes tortur eller grusom, umenneskelig eller vanærende behandling eller straf.

Artikel 6.

Ethvert menneske har overalt i verden ret til at blive anerkendt som retssubjekt.

Artikel 7.

Alle er lige for loven og har uden forskelsbehandling af nogen art lige ret til lovens beskyttelse. Alle har ret til lige beskyttelse mod enhver forskelsbehandling i strid med denne erklæring og mod enhver tilskyndelse til en sådan forskelsbehandling.

Artikel 8.

Enhver har ret til en fyldestgørende oprejsning ved de kompetente nationale domstole for handlinger, der krænker de fundamentale rettigheder, som forfatningen eller loven giver vedkommende.

Artikel 9.

Ingen må underkastes vilkårlig anholdelse, tilbageholdelse eller landsforvisning.

VERDENSERKLÆRINGEN OM MENNESKERETTIGHEDER

Artikel 10.

Enhver har under fuld ligeberettigelse krav på en retfærdig og offentlig behandling ved en uafhængig og upartisk domstol, når der skal træffes en afgørelse med hensyn til hans rettigheder og forpligtelser og med hensyn til en hvilken som helst mod ham rettet strafferetslig anklage.

Artikel 11.

1. Enhver, der anklages for et strafbart forhold, har ret til at blive anset for uskyldig, indtil hans skyld er godtgjort i henhold til lov ved en offentlig retshandling, hvorunder han har fået alle de garantier, der er fornødne for hans forsvar.
2. Ingen må anses for skyldig i noget strafbart forhold på grund af nogen handling eller undladelse, der ikke i henhold til national eller international ret var strafbar på det tidspunkt, da den blev begået. Der skal heller ikke kunne idømmes strengere straf end fastsat på den tid, da det strafbare forhold blev begået.

Artikel 12.

Ingen må være genstand for vilkårlig indblanding i private forhold, familie, hjem eller korrespondance, ej heller for angreb på ære og omdømme. Enhver har ret til lovens beskyttelse mod sådan indblanding eller angreb.

Artikel 13.

1. Enhver har ret til at bevæge sig frit og til frit at vælge opholdssted inden for hver stats grænser.
2. Enhver har ret til at forlade et hvilket som helst land, herunder sit eget, og til at vende tilbage til sit eget land.

Artikel 14.

1. Enhver har ret til i andre lande at søge og få tilstået asyl mod forfølgelse.
2. Denne ret må ikke påberåbes ved anklager, der virkelig hidrører fra ikke-politiske forbrydelser eller fra handlinger i strid med De forenede Nationers formål og principper.

Artikel 15.

1. Enhver har ret til en nationalitet.
2. Ingen må vilkårligt berøves sin nationalitet eller nægtes ret til at skifte nationalitet.

VERDENSERKLÆRINGEN OM MENNESKERETTIGHEDER

Artikel 16.

1. Uden begrænsninger af racemæssige, nationalitetsmæssige eller religiøse grunde har mænd og kvinder, der har nået myndighedsalderen, ret til at gifte sig og stifte familie. De har krav på lige rettigheder med hensyn til indgåelse af ægteskab, under ægteskabet og ved dets opløsning.
2. Ægteskab skal kun kunne indgås med begge parter frie og fulde samtykke.
3. Familien er samfundets naturlige og fundamentale enhedsgruppe og har krav på samfundets og statens beskyttelse.

Artikel 17.

1. Enhver har ret til at eje ejendom såvel alene som i fællig med andre.
2. Ingen må vilkårligt berøves sin ejendom.

Artikel 18.

Enhver har ret til tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed: denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller tro og frihed til enten alene eller i fællesskab med andre, offentligt eller privat, at give udtryk for sin religion eller tro gennem undervisning, udøvelse, gudsdyrkelse og overholdelse af religiøse forskrifter.

Artikel 19.

Enhver har ret til menings- og ytringsfrihed; denne ret omfatter frihed til at hævde sin opfattelse uden indblanding og til at søge, modtage og meddele oplysning og tanker ved et hvilket som helst meddelelsesmiddel og uanset landegrænser.

Artikel 20.

1. Alle har ret til under fredelige former frit at forsamles og danne foreninger.
2. Ingen kan tvinges til at være medlem af en forening.

Artikel 21.

1. Enhver har ret til at deltage i sit lands styre enten direkte eller gennem frit valgte repræsentanter.
2. Enhver har ret til lige adgang til offentlige embeder og hverv i sit land.
3. Folkets vilje skal være grundlaget for regeringens myndighed; denne vilje skal tilkendegives gennem periodiske og virkelige valg med almindelig og lige valgret og skal udøves gennem hemmelig afstemning eller tilsvarende frie afstemningsmåder.

Artikel 22.

Enhver har som medlem af samfundet ret til social tryghed og har krav på, at

VERDENSERKLÆRINGEN OM MENNESKERETTIGHEDER

de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, der er uundværlige for hans værdighed og hans personligheds frie udvikling, gennemføres ved nationale foranstaltninger og internationalt samarbejde og i overensstemmelse med hver stats organisation og hjælpekilder.

Artikel 23.

1. Enhver har ret til arbejde, til frit valg af beskæftigelse, til retfærdige og gunstige arbejdsvilkår og til beskyttelse mod arbejdsløshed.
2. Enhver har uden forskel ret til lige løn for lige arbejde.
3. Enhver, der arbejder, har ret til et retfærdigt og gunstigt vederlag, der sikrer ham selv og hans familie en menneskevärdig tilværelse, og om fornødent tillige til andre sociale beskyttelsesforanstaltninger.
4. Enhver har ret til at danne og indtræde i fagforeninger til beskyttelse af sine interesser.

Artikel 24.

Enhver har ret til hvile og fritid, herunder en rimelig begrænsning af arbejdstiden, og til periodisk ferie med løn.

Artikel 25.

1. Enhver har ret til en sådan levestandard, som er tilstrækkelig til hans og hans families sundhed og velvære, herunder til føde, klæder, bolig og lægehjælp og de nødvendige sociale goder og ret til tryghed i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom, uarbejdsdygtighed, enkestand, alderdom eller andet tab af tjenstmulighed under omstændigheder, der ikke er selvforskyldt.
2. Mødre og børn har krav på særlig omsorg og hjælp. Alle børn skal, hvad enten de er født i eller uden for ægteskab, have den samme sociale beskyttelse.

Artikel 26.

1. Enhver har ret til undervisning. Undervisningen skal være gratis, i det mindste på de elementære og grundlæggende trin. Elementær undervisning skal være obligatorisk. Teknisk og faglig uddannelse skal gøres almindelig tilgængelig for alle, og på grundlag af evner skal der være lige adgang for alle til højere undervisning.
2. Undervisningen skal tage sigte på den menneskelige personligheds fulde udvikling og på at styrke respekten for menneskerettigheder og grundlæggende friheder. Den skal fremme forståelse, tolerance og venskab mellem alle nationer og racemæssige og religiøse grupper, og den skal fremme De forenede Nationers arbejde til fredens bevarelse.
3. Forældre har forsterket ret til at vælge den form for undervisning, som deres børn skal have.

VERDENSERKLÆRINGEN OM MENNESKERETTIGHEDER

Artikel 27.

1. Enhver har ret til frit at deltage i samfundets kulturelle liv, til kunstsnydelse og til at blive delagtiggjort i videnskabens fremskridt og dens goder.
2. Enhver har ret til beskyttelse af de moralske og materielle interesser, der hidrører fra en hvilken som helst videnskabelig, litterær eller kunstnerisk frembringelse, som vedkommende har skabt.

Artikel 28.

Enhver har krav på en social og international orden, i hvilken de i denne erklæring nævnte rettigheder og friheder fuldt ud kan virkeliggøres.

Artikel 29.

1. Enhver har pligter over for samfundet, der alene muliggør personlighedens frie og fulde udvikling.
2. Under udøvelsen af sine rettigheder og friheder er enhver kun underkastet de begrænsninger, der er fastsat i loven alene med det formål at sikre skyldig anerkendelse af og hensyntagen til andres rettigheder og friheder og med det formål at opfylde de retfærdige krav, som moralen, den offentlige orden og det almene vel stiller i et demokratisk samfund.
3. Disse rettigheder og friheder må i intet tilfælde udøves i strid med De forenede Nationers formål og principper.

Artikel 30.

Intet i denne erklæring må fortolkes som givende nogen stat, gruppe eller enkeltperson hjemmel til at indlade sig på nogen virksomhed eller foretage nogen handling, der tilsigter at nedbryde nogen af de heri opregnede rettigheder og friheder.